

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นสิ่งที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งภาวะผู้นำในองค์กรสงฆ์ เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำ จะทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักธรรมสำหรับผู้นำ เช่น ในนิทานชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ว่าด้วย ข้อวัตรหรือปฏิบัติการดำเนินชีวิตแบบผู้นำของพระโพธิสัตว์ ดังตัวอย่างเช่น การศึกษาภาวะผู้นำในแง่ของคุณธรรมจากตัวละครในนิทานชาดก พบว่าชาดกเรื่องนี้ตัวละครคือ ช้าง ลิง และนกกระทายเป็นเพื่อนกัน และให้เกียรติแก่กันเคารพในสิทธิของคน ซึ่งเป็นการบริหารตน บริหารคนไป ในขณะเดียวกันคือรู้จักทำหน้าที่ที่ดีต่อเพื่อน และให้คำแนะนำในทางที่ถูกต้อง ไม่เสียหายเพราะคุณธรรมข้อที่ว่าด้วยความเคารพนี้ ย่อมทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าเกรงใจ ได้รับ ความสุขกาย สบายใจ ผิวพรรณผ่องใส ไม่เดือดร้อน ไม่มีเวรหรือภัย สามารถถ่ายทอดความดีของตนไปสู่คนอื่นได้ง่าย ทำให้ผู้อื่นอยากช่วยเหลือเพิ่มเติมความดีให้มีสติ ไม่ประมาท มีปัญญา รู้จริงและ ทำให้จริง ไปเกิดใหม่ก็เกิดในตระกูลสูง และสามารถทำให้เข้าถึงมรรคผลได้ง่าย เพราะการวัตรธรรม^๑ ตัวอย่างที่สองปรากฏในสุวัณณสังขุมารชาดก เป็นชาดกที่มีสื่อการสอนด้านจริยธรรมสำหรับ การดำรงตน (บริหารตน) ด้วยศีล ๕ และศีล ๘ การปฏิบัติต่อบิดามารดาของบุตรธิดา การเลี้ยงดูครอบครัว ญาติพี่น้องซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์ในการรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในการบริหารคน (ตามหลักทศ ๖) อย่างเด่นชัด^๒ สิ่งเหล่านี้จัดเป็นคุณธรรมที่บ่งบอกถึงภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นของพระโพธิสัตว์ก่อนที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า”โคตมะ”นี้

เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนาย่อมแผ่ไพศาลไปในทิศต่างๆแม้ในประเทศไทยก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ กล่าวคือตั้งแต่ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ล้วนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง

^๑สุรพงษ์ จันลัม, “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๔” ,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗.

^๒ธิดินดา จินาจันทร์, “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวัณณสังขุมารชาดก” ,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓),หน้า ๓๗.

พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทาง ปัจจุบันประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก สังคมไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา สังคมไทยเรานั้น มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ บรรดาประเทศต่างๆ ทั่วโลกต่างก็ยอมรับในข้อนี้ ศาสนาพุทธของเราได้เคียงคู่ประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตมาแล้ว สถาบันทั้งสามคือ ขาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นเอกภาพอย่างแยกไม่ออก ฉะนั้นจึงมีอิทธิพลต่อแนวความคิดความเชื่อ และภูมิปัญญาของคนไทย โดยสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนา เป็นบ่อเกิดที่มาแห่งศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณีเป็นเสมือนเรือนใจ พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำวิญญูญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพนับถือ ศรัทธากับสังคมและใกล้ชิดกับจิตใจของประชาชน พระสงฆ์นับได้ว่าเป็นแบบฉบับชั้นอุดมคติในด้านวัฒนธรรมทางจิตใจของคนไทย^๓

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามีหลักศาสนธรรมซึ่งบุคคลสามารถที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่ตนเองได้ ตลอดจนมีศาสนสถานไว้ประกอบพิธีกรรมสำคัญต่างๆ เช่น วันมาฆบูชา ก็เวียนเทียนที่วัด มีศาสนทายาท (ผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา) คือพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเผยแพร่พุทธธรรม สังคมไทยให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้มีฐานะพิเศษทางสังคมได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความเอื้อเฟื้อและแสดงความเคารพนอบน้อมต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็นยิ่งพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชนยิ่งทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤติตรงกันข้าม คือประพฤติเสียหายก็จะทำให้ศาสนามีความเศร้าหมอง และประชาชนก็จะเสื่อมคลายศรัทธา เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบยอมทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและหมู่คณะสงฆ์นั้น^๔ พระสงฆ์ยังมีบทบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา ถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำสื่อแสงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือ ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญ และความสัมพันธ์ของภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย การศึกษาประวัติพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบ บทบาทที่สำคัญที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นการนำเสนอ

^๓ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการพิมพ์ ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^๔พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **เมืองไทยจะวิฤติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓.

ให้รู้จักธรรมะและพระดี ทั้งนี้เป็นการช่วยยกระดับจิตใจให้พุทธบริษัทมีความเบิกบานใจเกิดกำลัง และแสงสว่างที่จะปฏิบัติตาม^๕

ด้วยเหตุผลนี้ จึงกล่าวได้ว่า สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทและความสำคัญ ต่อวิถีชีวิตของคนไทย นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ดินแดนแหลมทองอันเป็นประเทศไทย ปัจจุบัน ในราวปี พ.ศ.๓๐๓ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิด และมั่นคงตลอดมา ความสัมพันธ์อันมั่นคงนี้ ได้ขยายตัวต่อวิถีชีวิตของคนไทยโดยเฉพาะชาวชนบท ยิ่งจะเห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งในวัด และในตำบลนั้นๆ เพราะว่าเป็นที่พักผ่อนใจเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ การประชุมหารือ ตลอดจนประเพณีต่างๆ ก็มีพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน^๖ ด้วยเหตุนี้เองพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาจึงมีภาวะผู้นำที่สำคัญในการพัฒนาประชาชนใน ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวัตถุ (๒) ด้านจิตใจ (๓) ด้านสังคม เช่น การพัฒนาด้านวัตถุอันหมายถึงพัฒนาปัจจัยที่จำเป็น ต่อการดำเนินชีวิตได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้นพระสงฆ์ ยังมีบทบาทในการเข้าไปส่งเสริมในด้านการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น การจัดการศึกษาเพื่อพระภิกษุ และสามเณร^๗

การปกครองคณะสงฆ์ไทย มักจะประสบกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในองค์กรอันเกิด จากตัวบุคคลากรบ้าง ข้อกฎหมายบ้างและบริบทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทางสังคมซึ่งส่งผลให้องค์กร สงฆ์เกิดความเสื่อมเสียจากพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์นั้น หากพิจารณาสาเหตุหนึ่งจะเห็นได้ว่า เกิดจากการขาดคุณสมบัติในบทบาทหน้าที่ของผู้ที่ได้ชื่อว่า“ผู้นำ”แห่งองค์กรสงฆ์เมื่อพิจารณา ถึงความจำเป็นในภาวะผู้นำปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์กร ซึ่งมีสาเหตุสำคัญ มาจากหัวหน้างานขาดวุฒิภาวะผู้นำ ย่อมทำให้เห็นว่าบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้ผู้นำที่พึงประสงค์ ทางพระพุทธศาสนาย่อมมีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาองค์กรสงฆ์ และสมาชิกให้เจริญก้าวหน้าต่อไป พระสงฆ์มีบทบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิต ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำแสงแห่งพระธรรมคำสอน

^๕พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสีหิ(โสภณ),“ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสุธมโม)”,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย,๒๕๔๘),หน้า ๑๖.

^๖ประสาธ สุขเกษม,“บทบาทพระภิกษุสงฆ์ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน : กรณีศึกษาค่าย คุณธรรมวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่”,วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เชียงใหม่,๒๕๔๒),หน้า ๑๐.

^๗เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์,“บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,๒๕๔๐),หน้า ๓.

ของพระพุทธศาสนา มาช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญและความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย การได้ศึกษาประวัติพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบ บทบาทสำคัญที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์แก่ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนบนของทางประเทศไทย มีพุทธศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากภายในจังหวัดเชียงใหม่ มีคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้ปกครองโดยมีพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พระเทพมัญจาคาจารย์ วัดท่าตอนวรวิหาร และพระเทพสิงหวรจารย์ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัดภายในเขตปกครองทั้งหมด ๑,๘๒๕ วัด โดยแบ่งเป็น ๒๕ อำเภอ ได้แก่ เชียงดาว เมืองเชียงใหม่ เวียงแหง แม่แจ่ม แม่แตง แม่ริม แม่วาง แม่อน แม่ฮ้าง ไชยปราการ จอมทอง ดอยเต่า ดอยสะเก็ด ดอยหล่อ ฝาง พร้าว สะเมิง สันกำแพง สันทราย สันป่าตอง สารภี หางดง อมก๋อย ฮอด กัลยาณิวัฒนา มีพระภิกษุจำนวน ๕,๒๗๕ รูป สามเณร ๖,๕๗๐ รูป ศิษย์วัด ๑,๔๗๒ คน^๔ โดยเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้กำกับดูแล โดยได้แบ่งงานให้รองเจ้าคณะจังหวัดทั้งสองรูปเป็นผู้รับผิดชอบด้านต่างๆ แต่ละด้าน พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีภาวะผู้นำการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ ด้านการพัฒนาจิตใจเช่น การรับกิจนิมนต์ไปเทศน์ เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ ณ สถานที่ของทางราชการและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่นๆ ด้านพัฒนาทางวัตถุ มีการปรับปรุงศาสนสถาน ที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ และสร้างอาคารที่จำเป็นเพิ่มเติมภายในวัดเจ็ดยอด และสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายแก่วัดที่สร้างขึ้นใหม่เช่น วัดในอำเภอกัลยาณิวัฒนา รวมทั้งพุทธมณฑลจังหวัดเชียงใหม่ที่จะก่อสร้างขึ้นใหม่ด้วย ด้านสังคมได้ร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำไม่ได้ขาด โดยเฉพาะกิจกรรมการทำบุญตักบาตร และการปฏิบัติธรรมตามที่พุทธศาสนิกชนที่เลื่อมในศรัทธานิมนต์ไปเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติบูชาตามประเพณีทางพระพุทธศาสนา

พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จัดเป็นพระเถระที่น่าเลื่อมศรัทธา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน อหยาศัยไมตรีจิต มีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ ในด้านวัตรปฏิบัติถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยเปี่ยมด้วยความเมตตาธรรม มีความเชี่ยวชาญในด้านการเทศนา โดยเฉพาะการบรรยายธรรม หรือเทศนาสองธรรมาสน์ สามารถอธิบายขยายความเนื้อหาสาระธรรมได้อย่างชัดเจนเข้าใจง่าย ทำให้เป็นที่พอใจและเกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้สดับตรับฟังเป็นอย่างยิ่ง

^๔สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่,ทำเนียบพระสังฆาธิการ วัดในจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๙,(ม.ป.ท.:ม.ป.ป.),หน้า ๑๓๖.

เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้นท่านยังมีบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ โดยได้ใช้การบูรณาการเชิงพุทธในการบริหารพัฒนา ด้านการพระศาสนา อีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ และพระพุทธศาสนิกชนในจังหวัดเชียงใหม่สืบต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑. บทบาทภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

๒. บทบาทภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะ จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างไร

๓. ภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้าน ของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัด เชียงใหม่ ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัด เชียงใหม่

๒. ศึกษาบทบาทภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

๓. ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้าน ของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้มุ่งที่จะศึกษาภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัด เชียงใหม่ ในการกิจ ๖ ด้าน ตั้งแต่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๘ ถึงปัจจุบัน^๙

^๙พระครูรัตนชัยธรรม,ทำเนียบพระสังฆาธิการ เจ้าคณะจังหวัด-รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๕๖, (ม.ป.ท.:ม.ป.ป.),หน้า ๒๔.

๒. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลหลัก

ศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับพระสังฆาธิการและผู้เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการทำวิจัยภายในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กรณีศึกษา ดังนี้

๑. พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก)	เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
๒. พระครูอาทรวิสุทธิคุณ	เจ้าคณะอำเภอหางดง
๓. พระครูสุจิตบุญญาภรณ์	รก.เจ้าคณะอำเภอสารภี
๔. พระครูโกศลธรรมวิชัย	เจ้าคณะอำเภอสันทราย
๕. พระครูวิมลญาณประยุต	เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง
๖. พระครูวิสิฐสีลาภรณ์	เจ้าคณะตำบลป่าแดด
๗. นายอุบลพันธ์ ชันผณี	ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่
๘. นายณัฐพล วงศ์อ้าย	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ สนง.พศ.เชียงใหม่
๙. นางพวงพะยอม ห่านวงษา	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๑๐. นางสาวเกษสุดา ต.เจริญ	ผอ.กลุ่มอำนวยการและกลุ่มงานพระพุทธศาสนา
๑๑. นางพัชรินทร์ แก้วใส	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๑๒. นางสาวกัลยาณี ปิยะมมงคล	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
๑๓. นายธนมิตร แสงอิน	ไวยาวัจกรวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง
๑๔. นายสมักร ปินยศ	พนักงานขับรถวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง
๑๕. นายอรุณ ศรีวิชัย	มัคนายกวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง

รวม ๑๕ รูป/คน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการทำวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ เขตปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ทั้งหมด ๑,๘๒๕ วัด โดยการแบ่งการปกครองระดับอำเภอ ออกเป็น ๒๕ อำเภอได้แก่ เชียงดาว เมืองเชียงใหม่ เวียงแหง แม่แจ่ม แม่แตง แม่ริม แม่ว้าง แม่อน แม่ฮ้าง ไชยปราการ จอมทอง ดอยเต่า ดอยสะเก็ด ดอยหล่อ ฝาง พร้าวกะเม็ง สันกำแพง สันทราย สันป่าตอง สารภี หางดง อดก้อย ฮอด และกัลยาณิวัฒนา

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยทำการศึกษา ตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ รวม ๖ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ภาวะผู้นำ หมายถึง ภาวะการณแสดงออกของผู้ที่เป็นหัวหน้าหมู่คณะซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานขององค์กร การแบ่งความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานขององค์กร การแบ่งความรับผิดชอบในหน้าที่และการแก้ปัญหาอีกทั้งการส่งเสริมให้มีการพัฒนาการของกลุ่มเพื่อบรรลุความสำเร็จแห่งองค์กร ในงานวิจัยนี้หมายถึง ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านวัตถุ หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาถาวรวัตถุและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนาของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านสาธารณประโยชน์ และสังคมสงเคราะห์ของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน การอบรมด้านจริยธรรม และการแสดงพระธรรมเทศนาของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่และนอกพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

ภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้าน หมายถึง งานที่พระสังฆาธิการ จะต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำอันถือเป็นหน้าที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วย ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

๑. ด้านการปกครอง ได้แก่การปกครองสอดส่อง ดูแลความเรียบร้อยให้ภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับตามพระธรรมวินัย และคำสั่งของมหาเถรสมาคม อีกทั้งจัดระบบการบริหารจัดการกิจการภายในวัดในแต่ละด้านอย่างชัดเจน

๒. ด้านการศึกษา ได้แก่การดำเนินการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ตามความสามารถ

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ได้แก่การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชน ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษาของรัฐ เพื่อที่จะสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาเผยแผ่ศาสนธรรมโดยวิธีต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ทราบเข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติอันจะยังผลให้สังคมตลอดจนประเทศชาติมีความผาสุก สันติสุข และมีความเจริญก้าวหน้า

๕. ด้านสาธารณูปการ ได้แก่การพัฒนาวัด การบำรุงรักษาวัด การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงาม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุของสังคมนั้นๆเป็นที่ย่อมนายประโยชน์ และเป็นศูนย์รวมจิตใจประชาชน

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั้งจิตใจ ทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย และสมณะวิสัยเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชนแห่งวัดนั้นๆ และทั่วไป

พุทธศาสนิกชน หมายถึง ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาในเขตจังหวัดเชียงใหม่

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึง ภาวะผู้นำด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องที่จะทำการศึกษา คือ

- ๑.๖.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ และภาวะผู้นำ
- ๑.๖.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- ๑.๖.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาแห่งภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๑.๖.๔ แนวคิดหลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๑.๖.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
- ๑.๖.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๑.๖.๗ อัตชีวประวัติของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนดีโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
- ๑.๖.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๑.๖.๘.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ
 - ๑.๖.๘.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหาร
 - ๑.๖.๘.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๑.๖.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ และภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งยวดต่อการบริหารจัดการ ในสถานการณ์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากว่าในยุคสมัยใดเมื่อผู้นำองค์กรหรือสถาบันดำรงตน อยู่ในคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามย่อมทำให้ยุคนั้นเจริญรุ่งเรืองมีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ นำความสุขสถาพรมาสู่องค์กรและสมาชิกขององค์กร แต่หากผู้นำไร้ศักยภาพหรือขาดภาวะผู้นำ ที่ควรจะเป็นแล้วยุคนั้นย่อมประสบกับความเสื่อมความเดือดร้อน องค์กรและสมาชิกในองค์กร ย่อมระส่ำระสายไม่สามัคคีปรองดองกัน ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมุ่งขัดเกลาอบรมบุคลาการ

หรือสมาชิกในขององค์กรให้มีความพร้อมอยู่เสมอ พร้อมทั้งทำงานเพื่ออุทิศตนและมีความเสียสละ ประโยชน์สุขให้แก่มหาชนเหมือนกับพระพุทธองค์ และเหล่าพระอรหันตสาวกที่เสียสละประโยชน์สุข ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนมาก แม้ว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง แต่ก็จำเป็นจะต้อง มีกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลาเพื่อสร้างพระสงฆ์ให้ตระหนักถึงภาวะผู้นำของตนเอง อันจะนำความสุขไปสู่ประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์ดูแลพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาสถิต มั่นคง ชั่วกาลนาน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจในภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวคิด เกี่ยวกับภาวะผู้นำต่อไป

ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร องค์กรจะประสบ ความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือผู้นำ ถ้าองค์กรใดได้ผู้นำที่มี ประสิทธิภาพก็จะสามารถสั่งการและใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงาน ตลอดจนทำกิจกรรม ต่างๆ ในองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มี ประสิทธิภาพ ก็จะไม่สามารถสั่งการและใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง ได้ ข้ำร้ายยังเป็นการทำลายขวัญของผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำ ซึ่งจะเป็นผลทำให้การปฏิบัติงาน ด้านต่างๆ ในองค์กรประสบความล้มเหลว^{๑๐}

๑. ความหมายของผู้นำ (Leader)

คำว่าผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ (Leadership) มีความหมายที่แตกต่างกัน และมีประวัติที่ยาวนานมาก คำว่า “ผู้นำ” ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษของออกซ์ฟอร์ด (Oxford English Dictionary) ในราวปี ค.ศ. ๑๓๐๐ (พ.ศ. ๑๘๔๓) หรือเจ็ดร้อยปีที่แล้ว ส่วนคำว่า “ภาวะผู้นำ” นั้น ปรากฏขึ้นมาภายหลัง ประมาณปี ค.ศ. ๑๘๐๐ (พ.ศ. ๒๓๔๓) คือ ประมาณ สองร้อยปีมาแล้วหรือแม้จนกระทั่งปัจจุบัน ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำยังเป็นปริศนา สำหรับนักวิชาการและบุคคลทั่วไป^{๑๑}

นักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า “ผู้นำ” คือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือ กระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำ องค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ^{๑๒} ซึ่งมีความ สอดคล้องกับอีกความหมายที่ว่า ความเป็นผู้นำคือนายสารถิที่ดี คือ ผู้ที่สามารถขบถเทียมม้า ให้สามารถบรรทุกสิ่งของได้มากไปถึงจุดหมายปลายทางได้รวดเร็วและปลอดภัย เพราะมีคุณสมบัติ

^{๑๐}วิเชียร วิทยอุดม, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๑๑}สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, ภาวะผู้นำ เพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^{๑๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธวิธีบริหาร, พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

ของนายสารที่ที่ดีที่สามารถ หรือนายวงดนตรีที่ดี คือสามารถควบคุมวงดนตรี ซึ่งมีผู้เล่นดนตรีหลายชิ้นหลายคนเป็นวงใหญ่ให้บรรเลงเพลงได้ไพเราะเพราะพริ้งสะกดใจผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้มเป็นสุขใจ หรือให้บรรเลงเพลงได้เร้าใจถูกใจผู้ฟังให้สนุกสนาน เพราะเป็นนายวงดนตรีที่มีความสามารถ กล่าวคือ มีภาวะความเป็นผู้นำสูง ฉันทิ ห้วนหน้าฝ่ายบริหารตลอดถึงหัวหน้างานทุกระดับขององค์กรที่จะสามารถปกครองบังคับบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และสามารถบริหารกิจการ กิจกรรม และหรือโครงการต่างๆ ขององค์กรให้บรรลุผลดีมีประสิทธิภาพสูงก็จะต้องเป็นผู้มีลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี คือมีประมุขศิลป์สูง^{๑๓} อีกทั้งมีความสอดคล้องกับอีกความหมายที่ว่า ผู้นำตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Leadership” ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันว่า “Being a leader ; power of leading, the qualities of a leader” หมายถึง ผู้นำไปสู่สิ่งที่ดีงาม และเป็นประโยชน์ แก่มหาชน การนำไปในทางชั่ว ต่ำ เสียหาย เช่น เป็นหัวหน้าโจรพาลูกน้องไปปล้นหรือลักขโมย หรือ การตั้งตนเป็นหัวหน้าไปพาคนค้ายาเสพติดก็คงไม่นับว่าเป็นผู้นำหรือมีภาวะผู้นำ เพราะไม่สัมพันธ์กับ เป้าหมายที่ดีงาม และมีได้ตั้งอยู่บนฐานแห่งศีลธรรม คุณธรรม และสติปัญญา^{๑๔} และมีความสอดคล้องกับความหมายที่ว่า ผู้นำคือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง และสามารถ ช่วยคลี่คลาย ความตึงเครียดต่างๆ ลงได้ และทำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๕}

ดังนั้น จากการวิเคราะห์ จึงสรุปว่า ผู้นำ คือบุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชา ผู้อื่นและประสานให้ผู้อื่นช่วยทำกิจการงานต่างๆ ของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ด้วยความเต็มใจจากแนวคิดของนักวิชาการและนักบริหารหลายท่านข้างต้นดังที่ได้กล่าวมานั้น สามารถสรุปใจความได้ว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่มีความสามารถ มีทักษะได้รับการยอมรับ และมีความมีบุคลิกเฉพาะตัวที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่น ปฏิบัติภารกิจ การงานของกลุ่มหรือองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ผู้นำหรือ องค์กรตั้งไว้

^{๑๓}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มงคลชัยพริ้นติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๒.

^{๑๔}พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **ชุดพุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓.

^{๑๕}Raymond J. Burdy, **Fundamental of Leadership Readings**, (Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1972), p. 43.

ตารางที่ ๑.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำ

นักวิชาการ / นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์,(๒๕๔๔,หน้า๒๖)	๑. ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการ
พระราชญาณวิสิฐ,(๒๕๔๘,หน้า๑๑๒)	ในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้
พระศรีปริยัติโมลี,(๒๕๔๘,หน้า๕๓)	๒. ผู้นำไปสู่สิ่งที่ตั้งงามและเป็นประโยชน์แก่
Raymond J. Burdy,(1972,p.43)	มหาชน
	๓. ผู้นำคือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติ
	ตามด้วยความเต็มใจ
	๔. ผู้นำคือผู้ที่มีความสามารถมีทักษะได้รับการ
	ยอมรับ
	๕. ความมีบุคลิกเฉพาะตัวที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่น
	ปฏิบัติภารกิจ การงานของกลุ่มหรือองค์กรได้

๑.๖.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Leadership)

คำว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการบริหารและจัดการองค์กรทั้งในภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การดำเนินการบรรลุถึงเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ความหมายของภาวะผู้นำในทัศนะนักวิชาการทั่วไปมีนักวิชาการที่ให้ความหมายของภาวะผู้นำเอาไว้หลายทฤษฎีด้วยกันที่น่าสนใจทั้งนักวิชาการต่างประเทศและภายในประเทศเพื่อความเข้าใจที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลาย

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ การสร้างอิทธิพลหรืออำนาจต่อผู้ตามในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายที่กำหนดไว้^{๑๖}มีความสอดคล้องกับความหมายที่ว่า ภาวะผู้นำในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลงเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นๆ ในกลุ่มภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย^{๑๗} และยังมีความสอดคล้อง กับความหมายที่ว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่ง

^{๑๖}George R. Terry, **Principles of management**, (Illinois : Richard D.Irwin, 1977), p. 410.

^{๑๗}J. L. Gibson, J. M. Ivancevich, & J. H. Donnelly, **Organization Behavior Structure Process**.(9th ed), (New York : McGraw-Hill, 1997), p. 27

บุคคลใดมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพฤติกรรม ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่าโดยพยายาม ที่จะทำให้สมาชิกขององค์การประพฤติไปในทิศทางที่จะทำให้องค์การ นั้นๆ บรรลุถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้^{๑๘} ซึ่งมีความสอดคล้องกับความหมายที่ว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการมีใช้บุคคลถึงแม้ว่าจะขึ้นอยู่กับความชอบธรรมในการใช้อำนาจของตัว ผู้นำซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการภาวะผู้นำและผู้ตามเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ขาดไม่ได้หากไม่มีผู้ตามจะมีผู้นำไม่ได้ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือกลุ่ม เพื่อกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๑๙}

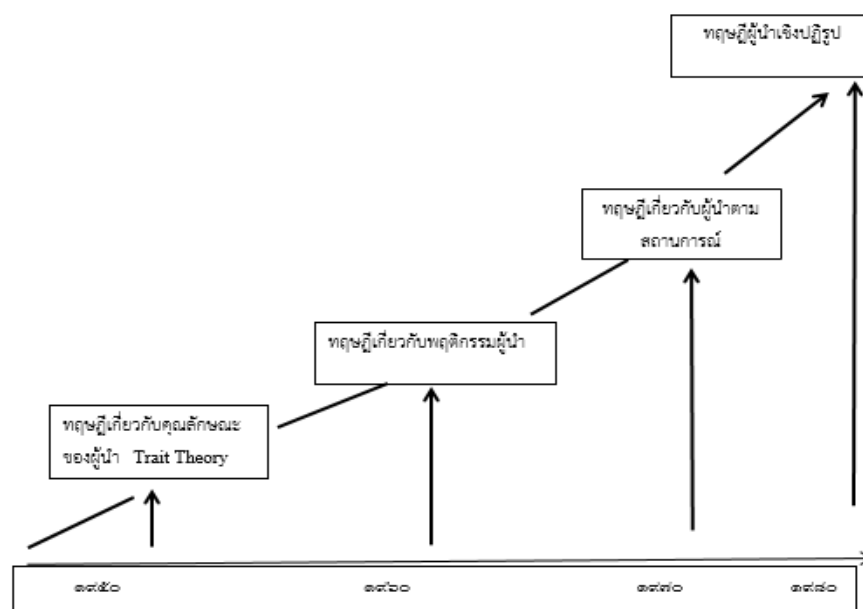
จากการให้ความหมายของนักวิชาการ เกี่ยวกับภาวะผู้นำ จึงสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ ดังกล่าวนั้นเป็นคุณสมบัติภายในของผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจหน้าที่อิทธิพล การกระตุ้น ชี้นำ และการจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ คุณสมบัติของผู้นำจึงเป็นกลไกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็น แบบอย่างที่ดีได้

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเป็นผู้นำหรือภาวะการณเป็นผู้นำเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปมานานแล้ว ซึ่งภาวะการณเป็นผู้นำถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหาร เพราะช่วยให้ เกิดการเพิ่ม ประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรบรรดานักวิชาการจึงสนใจศึกษาในเรื่อง ภาวะการณเป็นผู้นำกันเป็นจำนวนมาก จนเกิดเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันมากมายจาก การศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ทำให้ได้ทราบถึงวิวัฒนาการของทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ (The Evolution of Leadership Theory)

^{๑๘}I. L. Richardson & Sidney Baldwin, **Public Administration : Government in Action**, (Ohio : Charles E. Merrill Publishing Co, 1976), p.147.

^{๑๙}นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์, **การพัฒนาบุคลิกผู้นำและผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ , ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

ตามแผนภาพที่ ๑.๑ แสดงวิวัฒนาการทางการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (The Evolution of Leadership Theory)^{๒๐}

แผนภาพที่ ๑.๑ ภาพแสดงวิวัฒนาการทางการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของทฤษฎีผู้นำไว้ว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องเน้นทั้งงาน (Concern of Production) และเน้นทั้งคน (Concern of People) ทฤษฎีตาข่ายการบริหารแบ่งรูปแบบการบริหารออกเป็น ๕ รูปแบบ คือ

๑) ผู้นำแบบมุ่งเน้นงาน (Impoverished Authority-compliance) ผู้นำแบบนี้จะมุ่งเน้นงานมากกว่าเน้นคนมุ่งแต่งงานให้สำเร็จ โดยไม่คำนึงถึงงานตัวบุคคลจะเข้มงวดต่อวิธีการทำงานและระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด รูปแบบการบริหารงานจะเป็นไปในรูปแบบเผด็จการจะเป็นแบบการใช้อำนาจและต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟัง

๒) ผู้นำแบบมุ่งเน้นคน (Country club management) ผู้นำแบบนี้ตรงกันข้ามกับแบบมุ่งเน้นงานโดยจะเน้นคนเป็นหลักเน้นงานน้อย และจะเน้นการรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลที่ราปรื่นต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

^{๒๐} พุทธิพงษ์ กันทะรส, “ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี(จรัส ทตฺตสิริ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๘.

๓) ผู้นำแบบปล่อยปละละเลย (Impoverished management) ผู้นำแบบนี้ความสนใจต่ำมากทั้งงานและคนมักจะบริหารงานในลักษณะที่ไม่มีจุดมุ่งหมายเป็นการทำงานประจำไปเรื่อยๆ ต้องการเพียงให้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรเท่านั้น

๔) ผู้นำแบบเดินสายกลาง (Middle of the road management) ผู้นำแบบนี้เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับงาน และคนในระดับปานกลางเป็นคนชอบประนีประนอมจะสร้างผลงานในระดับปานกลางเขาจะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปโดยไม่มีการคาดหวังที่สูงมากนัก

๕) ผู้นำแบบทีมงาน (Team management) ผู้นำแบบนี้มุ่งเน้นทั้งงานและคนเน้นการร่วมมือทำงานและมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม เน้นบรรยากาศการทำงานที่ช่วยเหลือกันไว้วางใจกันและเคารพซึ่งกันและกันเพื่อให้งานประสบความสำเร็จ^{๒๑} ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่าผู้นำที่เหมาะสมภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะแบบของผู้นำจะกำหนดตามความมากน้อยของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้ใต้บังคับบัญชาโดยเขาได้นำแนวคิดมาจากแทนเนมบัมและสมีตท์ (Tannenbaum and Schmidt) และพัฒนามาเป็นรูปแบบการตัดสินใจของผู้นำ ซึ่งมีอยู่ ๕ รูปแบบด้วยกันดังนี้

๑) ผู้นำแก้ปัญหาตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่ตนเองมีแล้วเท่านั้น

๒) ผู้นำรับข้อมูลที่จำเป็นของผู้ใต้บังคับบัญชาแล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาจจะแจ้งหรือไม่แจ้งปัญหานั้นกับผู้ใต้บังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่มีสิทธิในการเสนอความเห็นหรือร่วมตัดสินใจ

๓) ผู้นำยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาเป็นรายบุคคลหรืออาจขอคำแนะนำต่างๆ เท่าที่จำเป็นแล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาจนำหรือไม่นำข้อเสนอแนะของผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามาร่วมตัดสินใจด้วย

๔) ผู้นำยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาหลังจากนั้นผู้นำจะรวบรวมความคิดเห็นทั้งหมดทั้งหมดมาพิจารณาแล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งการตัดสินใจนี้อาจจะสะท้อนหรือไม่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของผู้ตามก็ได้

๕) ผู้นำยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะหลังจากนั้นผู้นำและผู้ตามจะร่วมกันสร้างและประเมินทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยใช้มติของกลุ่มผู้นำไม่พยายามที่จะใช้อิทธิพลของตน เพื่อให้ยอมรับวิธีการแก้ปัญหาในแบบที่ตนต้องการแต่เต็มใจที่จะยอมรับและนำเอาวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่มไปปฏิบัติ

^{๒๑}Rebort Blake and Jane S. Mouton, **The Managerial Grid**, (Houston Texas : Gulf Publishing, 1964), p. 70.

รูปแบบผู้นำทั้ง ๕ รูปแบบจะเหมาะสมกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นผู้นำจะเลือกใช้รูปแบบใดขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือผู้นำแน่ใจว่าการตัดสินใจนั้น มีคุณภาพ และผู้นำต้องแน่ใจว่าการตัดสินใจนั้นสมาชิกในกลุ่มยอมรับด้วย วาจาเป็นต้น การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๒}

ตารางที่ ๑.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำ

นักวิชาการ / นักวิจัย	แนวคิดหลัก
George R. Terry (1977, p. 410) J.L.Gibson, J.M.Ivancevich, & J.H.Donnelly(1997, p. 27) Rebort Blake and Jane S. Mouton (1964), p. 70.) Vroom and Yetton (1973, pp. 308 - 309) นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์ (๒๕๔๕, หน้า ๑๕)	๑. ผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจ หน้าที่ อิทธิพลการกระตุ้นชี้นำ และการจูงใจ ๒. การดำเนินการบรรลุยังเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ที่องค์กรได้ ตั้งไว้ ๓. เป็น กลไกการบริหารงานให้ ประสพ ความสำเร็จ ซึ่งผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็น แบบอย่างที่ดีได้ ๔. ผู้นำมีคุณลักษณะของผู้นำในตัวเองโดยเฉพาะ ตน ๕. ผู้นำต้องรู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อ ก่อให้เกิดการทำงาน ที่บรรลุเป้าหมาย

สิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนา มี ๓ อย่าง คือ อกุศลมูล อตตาริปปิไธย และอคติ มีคำอธิบายดังนี้

๑. อกุศลมูล ๓

อกุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของอกุศล, ต้นตอของความ มี ๓ ประการ ดังนี้

๑) โลภะ (greed) คือ ความอยากได้

๒) โทสะ (hatred) คือ ความคิดประทุษร้าย

๓) โมหะ (delusion) คือ ความหลง^{๒๓}

มีข้อควรพิจารณา คือ เมื่อมองถึงเหตุผลที่อกุศลมูลทั้ง ๓ นี้ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบุคคลซึ่งเป็นผู้นำขององค์กรนั้น เนื่องจากว่าหากผู้นำมีภาวะทางจิตใจที่หลงใหลในวัตถุ ลาภยศ

^{๒๒}Vroom and Yetton, 1973, quoted in Gary Dessler, **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leader**, pp. 308 - 309.

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๔๙.

ตำแหน่งมีความโลภไม่สิ้นสุด โดยขาดความสามารถและศักยภาพในการทำงานและขาดสันโดษ ในหน้าที่การงานของตนย่อมแสวงหาตำแหน่งที่สูงกว่าโดยวิธีการที่อาจจะไม่ชอบด้วยศีลธรรม จนกระทั่งทำให้กลายเป็นผู้นำที่เห็นแก่อำิสสินบน หากใครยื่นข้อเสนอที่เป็นผลประโยชน์เงินทอง มาให้ก็ย่อมประพฤติดื้อตื้อหน้าตาได้ง่าย เพราะไม่มีความละเอียดถี่ถ้วน นอกจากนั้นเมื่อตนไม่ได้ ตำแหน่งหรืองานที่เข้ามาสู่องค์กรย่อมจะต้องหาทางขัดขวางไม่ให้คนอื่นได้งานนั้นมาดำเนินการ เพราะมีใจผูกพันด้วยโทสะและอาจจะประทุษร้ายต่อผู้อื่นได้ง่าย เช่น การประมูลโครงการต่างๆ ที่มักจะมีการแข่งขันหลายคนทำให้ผู้แพ้การประมูลทำร้ายต่อคู่แข่ง ซึ่งผลก็ทำให้ผู้ชนะยอมหลงใหล ในผลประโยชน์ที่ได้ส่วนผู้แพ้ย่อมผูกใจเจ็บและประทุษร้ายต่อกัน

๒. อัตตาธิปไตย

ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย หมายถึง ลักษณะการใช้อำนาจของหัวหน้าการประถมศึกษา อำนาจที่ยึดถืออำนาจเป็นใหญ่มีลักษณะถือตัวและเชื่อมั่นในตนเองมาก ขอบวางท่าใหญ่โตไม่ยอมรับ ฟังความคิดเห็นและไม่ให้เกียรติรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ผลเสียของการปกครององค์กรด้วยระบอบอัตตาธิปไตยนี้ เป็นแบบเผด็จการ ก็เรียก เพราะรวมอำนาจทุกอย่างมาไว้ในการบริหารจัดการของตนเอง ไม่กระจายอำนาจไปสู่ บุคคลอื่น หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้มีอำนาจและสามารถ ที่จะแก้ปัญหาขององค์กรได้ทุกเรื่อง แต่ในความเป็นจริงแล้วการปกครองด้วยระบอบนี้ ทำให้บุคคล ผู้มีความสามารถเฉพาะด้านไม่ได้รับการยอมรับจากคนอื่น เนื่องจากถูกปิดกั้นโอกาสที่จะแสดง ความสามารถจึงเป็นผลเสียมากกว่าผลดีในการปกครององค์กร

ดังนั้น การปกครององค์กรแบบ “อัตตาธิปไตย” มีข้อพึงระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง คือ หากถือตนเป็นใหญ่แล้วเมื่อจะทำสิ่งใดก็จะนึกถึงตนก่อนคำนึงถึงฐานะเกียรติศักดิ์ศรี หรือผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญพึงใช้แต่ในขอบเขตที่เป็นความดี คือ เว้นชั่วทำดีด้วยความเคารพ ในตนเองจึงจะปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. อคติ ๔

ละเว้นอคติ นักปกครองหรือนักบริหารองค์กร เมื่อปฏิบัติหน้าที่ พึงเว้นความลำเอียง หรือ ความประพฤติที่คลาดเคลื่อนจากธรรม ๔ ประการ

- ๑) ฉันทา คติลำเอียงเพราะชอบ
- ๒) โทสา คติลำเอียงเพราะชัง
- ๓) โมหะ คติลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา
- ๔) ภยา คติลำเอียงเพราะขาดกลัว^{๒๔}

^{๒๔} วจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗/๒๔.

มีข้อที่ควรพิจารณาเรื่องอคติธรรม คือ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร เนื่องจากว่าหากบุคคลผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครององค์กร มีความลำเอียงเพราะความชอบพอกัน หรือความคุ้นเคยต่อกันมาก่อนย่อมทำให้รักเฉพาะคนที่เป็นฝ่ายของตนเท่านั้น แม้ว่าผลงานจะออกมาไม่ดี หรือไม่ประจักษ์ต่อองค์กรก็ตามก็ยังคงให้การสนับสนุนให้ทำงานต่อไป ขณะเดียวกัน ก็จะปิดโอกาสผู้ทำงานเก่งแต่ไม่ได้อยู่ฝ่ายผู้บริหาร ก็จะได้ไม่ได้คัดเลือกให้ทำงานที่สำคัญแต่กลับได้งานที่ไม่เหมาะสมปกครองที่ลำเอียงด้วยความชังหรือความโกรธเคืองผู้ใต้บังคับบัญชา ก็จะหาทางกลั่นแกล้งให้ไปทำงานที่ยากและไม่เหมาะสมกับผู้นั้นจนทำให้เสียงานและหาทางขับไล่ออกจากองค์กร หรือหากคนของตนเข้าไปทำงานแทนผู้ปกครองที่ลำเอียงด้วยความหลงหรือความงมงายย่อมไม่รู้จักรับเลือกบุคคลเข้าไปทำงานในองค์กรให้เหมาะสมในแต่ละแผนกอาจจะทำให้งานที่เขาทำงานเสียหายในภายหลังได้

ผู้ปกครองที่ลำเอียงด้วยความหวาดกลัวหรือเกรงใจผู้ใต้บังคับบัญชา เนื่องจากสาเหตุใดก็ตามย่อมไม่อาจจะที่ตัดสินใจอะไรได้ เพราะตนไม่ใช่ผู้บริหารตัวจริง ย่อมจะต้องฟังคำสั่งของผู้นั้น เนื่องจากเกรงกลัวตำแหน่งบ้าง ฐานะทางสังคมบ้าง จนกระทั่งทำให้เสียงานและเสียระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นผู้ปกครองหรือผู้บริหารองค์กรจะต้องเอาใจใส่ต่อหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ แม้ว่าจะเห็นว่าเป็นอุปสรรคเล็กน้อย แต่หากขยายตัวมากย่อมทำให้การดำเนินงานขององค์กรประสบกับความล้มเหลวในที่สุด

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่ เพื่อให้เปรียบเทียบกับทฤษฎีแนวพุทธหรือเพื่อให้บูรณาการศาสตร์ทั้งสองไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยทฤษฎีสมัยใหม่นั้นมีแนวคิดให้ผู้นำทุกองค์กรจำเป็นต้องมีความฉลาดรอบคอบและมีปฏิภาณสติปัญญาในการแก้ปัญหาขององค์กรได้อย่างลงตัว และไม่ส่งผลกระทบเสียหายต่อส่วนรวมที่กำลังดำเนินการอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลขั้นพื้นฐานซึ่งผู้นำทุกท่านควรถือปฏิบัติและวินิจฉัยเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรม มีการรับฟังเหตุผลจากทุกภาคส่วนครบถ้วน วางตนเป็นกลางในทุกกรณีตัดสินเรื่องราวด้วยความเป็นธรรมถูกต้องเที่ยงตรงอ้างอิงทฤษฎีความเป็นผู้นำที่ดีแก่คนอื่นได้ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

ความหมายและคุณสมบัติของผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่

๑) ในเชิงความหมาย

ผู้นำจะต้องทำให้คนเชื่อถือทั้งในองค์กรและนอกองค์กร^{๒๕} อีกทั้งสามารถที่จะกำหนดกรอบหรือทิศทางขององค์กรเพื่อขับเคลื่อนกลไกต่างๆ ให้ดำเนินต่อไปได้ด้วยดีนอกจากนั้น

^{๒๕}Franklin Covey, **The Four Roles Leadership**, (USA: Franklin Covey Co., Ltd., 1999), pp. 8-11.

ผู้นำที่ดีจะต้องทำให้คนอื่นสามารถที่จะเดินตามตนเองได้ด้วย^{๒๖} ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์จะต้องวิเคราะห์ทัศนคติโดยมองอย่างนกอพยพทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างอ่อนโยน เอาใจใส่ และสมองเข้าสัมผัสสามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากัน กระจายและมอบให้เป็น ตลอดจนการควบคุมนโยบายต่างๆ หรือแผนงานขององค์กรให้สามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย^{๒๗}

๒) ในเชิงคุณลักษณะ

ผู้นำที่เก่งและดี จะต้องมีความมุ่งมั่น คือ เป็นผู้ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะประสบความสำเร็จมีพลังอย่างมาก และมีความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ มีความต้องการที่จะเป็นผู้นำชอบที่จะเป็นผู้นำมากกว่าผู้ตาม และจะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรม เป็นผู้มี ความมั่นใจ ซึ่งความมั่นใจจะมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจ และทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีความเชื่อมั่นในผู้นำมีความสามารถในการรับรู้และมีความฉลาด เป็นผู้ที่มีทักษะการเป็นผู้นำที่ดี เพราะจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสม^{๒๘} นอกจากนั้น ผู้นำยังมีลักษณะอื่นๆ ที่ควรนำไปปฏิบัติอีก ได้แก่ ผู้ที่มีทักษะของการใช้อิทธิพล (Influence skills) โดยสามารถใช้ความเป็นผู้นำ ในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานเต็มใจที่จะทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรเป็นผู้ที่มีทักษะในการมอบหมายงาน (Delegation skills) พร้อมทั้งสามารถทำให้ ผู้ปฏิบัติงานมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายนั้นด้วยเป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่น (Flexibility skills) และสามารถแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นผู้ที่มีทักษะในการจูงใจ (Motivational skills) โดยเป็นผู้สนับสนุนและจัดสร้างสภาพแวดล้อม เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุ่มเทและอุทิศตนเองให้กับงาน^{๒๙}

สรุปได้ว่า ผู้นำที่ดีจะต้องอ่านคนออกบอกคนได้ใช้คนให้เป็น และมองเห็นวิธีการแก้ปัญหาตัวเอง ปัจจัยที่สำคัญก็คือ นำแล้วทำให้องค์กรเจริญหรือเสื่อมหาคือผู้นำที่ดีองค์กรก็ก้าวหน้า ตรงข้ามหากผู้นำไม่เก่งการบริหารจัดการย่อมประสบปัญหาและล้มเหลวในเชิงนโยบาย

^{๒๖} อานันท์ ปันยารชุน, “ผู้นำ คือผู้ที่คนอื่นอยากเดินตาม,” ในผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔.

^{๒๗} สิบปนนท์ เกตุทัต, “วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง,” ในผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒.

^{๒๘} Gary Dessler, **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004), pp. 256-258.

^{๒๙} Luis R. Gomez-Mejia and David B. Balkin, **Management**, (New York : McGraw-Hill BookCompany, 2002), p. 287.

ตารางที่ ๑.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำ

นักวิชาการ / นักวิจัย	แนวคิดหลัก
George R. Terry (1977,p. 410) J.L.Gibson, J.M.Ivancevich, & J.H.Donnely(1997, p. 27) นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์ (๒๕๔๕, หน้า ๑๕)	๑. ผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจ หน้าที่ อิทธิพลการกระตุ้น ชี้นำ และการจูงใจ ๒. การดำเนินการบรรลุยังเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ที่องค์กรได้ ตั้งไว้ ๓. เป็นกลไกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้
Rebort Blake and Jane S. Mouton (1964), p. 70.) Vroom and Yetton (1973, pp. 308 - 309)	๑. ผู้นำมีคุณลักษณะของผู้นำในตัวเอง โดยเฉพาะ ตน ๒. ผู้นำต้องรู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อให้เกิด การทำงาน ที่บรรลุเป้าหมาย

๑.๖.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาแห่งภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำในพระไตรปิฎกอยู่มาก แต่ไม่ได้ระบุโดยตรง
กระนั้นก็สามารถจับประเด็นภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาได้ จึงขอยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องไว้
ดังนี้

๑. ประเภทผู้นำในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีกล่าว แบ่งประเภทพระราชา
ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) ธรรมราชา ๒) เทวราชา

๑) ธรรมราชา หมายถึง ผู้นำหรือนักปกครองที่ทรงธรรมมีการใช้หลักธรรมาภิบาล
เป็นนโยบายในการปกครองประเทศ ทำให้อาณาประชาราษฎร์มีความอยู่ดีกินดีมีความสุข ประเทศมี
ความสงบร่มเย็น หลักธรรมที่ถูกนำไปใช้ในปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม อคติ จักรวัตรศีลธรรม เป็นต้น

๒) เทวราชา หมายถึง การนับถือพระราชาเทียบเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือสมมติให้
เป็นเทวดาอันเนื่องมาจากการถูกรอบงำหรือพัฒนาการจากแนวคิดจากพราหมณ์ลักษณะสำคัญของ
เทวราชา คือ มีอำนาจเบ็ดเสร็จ มีอำนาจยิ่งใหญ่ในการดูแลประเทศปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ใน
ความสงบถ้าปกครองโดยธรรมประเทศย่อมสงบสุขแต่ถ้าหลงระเห็จในอำนาจย่อมทำให้ประเทศชาติ
เดือนร้อน^{๓๐}

^{๓๐}สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีก้านัน ผู้ใหญ่บ้านจังหวัด
นครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

๒. คุณสมบัติสำคัญแห่งภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ดีต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่พร้อมจะเป็นผู้ปฏิบัติต่อองค์กรและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณสมบัติภาวะผู้นำ ๓ ประการคือ

๑) จกขุมา เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถคาดเดาสภาพการณ์ล่วงหน้าได้วางแผนรับมือ วางแผนรุกหรือรับได้อย่างเหมาะสม

๒) วิธูโร เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักหน้าที่ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๓) นิสสยสมปนโน เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตที่ดี และได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น^{๓๑} นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)ได้เสนอคุณสมบัติอีก ๕ ประการคือ

๑) ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้

๒) ผู้ตามโดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม

๓) จุดหมาย โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย

๔) หลักการและวิธีการ โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย

๕) สถานการณ์ โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบซึ่งอยู่ภายนอก^{๓๒}

ข้อความที่กล่าวมาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้นำที่ต้องพัฒนาตนเองให้ถึงพร้อม

๓. พระสูตรที่สนับสนุนแนวคิดภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

ในพระไตรปิฎกมีบางพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ดังตัวอย่าง ดังนี้

๑) มหาโคบาลสูตรและจุฬโคบาลสูตร พระสูตรนี้อยู่ในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ว่าด้วยอุปมาอุปไมยว่าผู้จะเข้าถึงพระนิพพาน ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๑๑ ประการ โดยอุปมา กับนายโคบาลต้องประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้ กล่าวคือ นายโคบาลในโลกนี้ ๑) รูปร่างโค ๒) ฉลาดในลักษณะโค ๓) กำจัดไขหาง ๔) ปกปิดแผล ๕) สุมไฟ ๖) รู้ทำน้ำ ๗) รู้ว่าโคตม่น้ำแล้ว ๘) รู้ทาง ๙) ฉลาดในที่หากิน ๑๐) รีดนมให้เหลือ ๑๑) บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง^{๓๓}

พุทธพจน์ดังกล่าว แม้ว่าพระพุทธรองค์ทรงอุปมาธรรมเพื่อให้ภิกษุได้เข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อบรรลุธรรม แต่อุปมานี้ก็สามารถนำมาขยายอธิบายความการเป็นผู้นำที่ดีได้ดังนี้

^{๓๑} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๔.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๕.

^{๓๓} พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตโต), **สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๑.

๑. การรู้จักรูป ผู้นำต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในฐานะของสมาชิกขององค์กร ความรู้นี้นอกจากจะสร้างความสนิทกันแล้ว ยังก่อให้เกิดมิตรไมตรีต่อกันเข้าใจความต้องการประวัติพื้นเพของมวลสมาชิก

๒. ฉลาดในลักษณะโค เมื่อผู้นำรู้จักตัวบุคคลก็จะสามารถพิจารณาจัดสรรตำแหน่งงานต่างๆ ให้เหมาะสมกับบุคคลการทำงานภายใต้การแนะนำมอบหมายก็จะสัมฤทธิ์ผล

๓. กำจัดไข่ขวาง ผู้นำสามารถแสดงศักยภาพของตนได้จากการแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นฐานต่อความเชื่อถือในอำนาจ

๔. ปกปิดแผล ผู้นำจะต้องมีความระมัดระวังสำรวจตรวจตรามิให้เกิดความเสียหาย อันเป็นการทำลายชื่อเสียงของสมาชิกในสังคมป้องกันมิให้ปรากฏออกมาภายนอก

๕. สุ่มไฟ ผู้นำจะสามารถชี้แนะผู้อื่นได้อย่างถูกต้องในแง่การนิเทศงานแก่มวลสมาชิก ต้องอาศัยประสบการณ์และภาวะผู้นำ

๖. รู้ทำน้ำ ผู้นำจะต้องรู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักจัดความคิดในการทำงาน มีคณะทำงานที่ดีมีคณะที่ปรึกษาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่มวลสมาชิก

๗. รู้ว่าโคตีมน้ำ แล้ว รู้ว่าโคกินน้ำ แล้วหรือยัง ผู้นำจะต้องรู้จักกระบวนการพัฒนาให้โอกาสแก่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกด้วยการอบรมเพิ่มพูนความรู้ ฝึกฝนทักษะอาชีพ

๘. รู้ทาง ผู้นำต้องรู้แนวทางในการบริหารจัดการ ขณะเดียวกันจะต้องรู้จักจุดร่วมของชีวิตมนุษย์ โดยนำพาสมาชิกของตนไปสู่จุดหมายของชีวิตร่วมกัน

๙. ฉลาดในที่หาเกิน ผู้นำจะต้องสามารถประเมินศักยภาพของกลุ่มด้วยการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานและแนวทางปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์

๑๐. รัตนมให้เหลือ ผู้นำจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของมวลสมาชิกรู้จักประสานประโยชน์ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยความพอเหมาะพอดีรักษาความสมดุลระหว่างการให้กับการรับ

๑๑. บุษาคอผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ผู้นำจะสามารถเสริมภาวะของตนเองให้เด่นชัดด้วยการรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดี มีคุณธรรมอันเป็นการสร้างเสริมความเชื่อถือผู้นำและเป็นการกำลังใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มและมวลสมาชิก^{๓๔}

๒) จักรกวัตติสูตร พระสูตรว่าด้วยการบำเพ็ญกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง มี ๑๒ ข้อคือ

๑. ให้ยึดถือหลักธรรมเป็นธงชัยในการปกครองประเทศ

๒. ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโตชน (คนภายในวัง)

๓. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพลโดยความเป็นธรรม

^{๓๔}นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๐), หน้า ๖๐.

๔. ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น ตลอดถึงชนชั้นปกครอง นักบริหาร
ชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย

๕. ให้ความคุ้มครองแก่นุโตชน (ข้าราชการพลเรือน)

๖. ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี (นักวิชาการ พ่อค้า)

๗. ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง

๘. ให้ความคุ้มครองพระสงฆ์ บรรพชิต และนักบวชทั้งหลาย

๙. ให้ความคุ้มครองแก่สัตว์น้อยใหญ่

๑๐. ปกป้องไม่ให้เกิดสิ่งเลวร้ายในราชอาณาจักร

๑๑. สงเคราะห์ผู้ยากไร้ กระจายรายได้สู่ชนเบื้องล่าง

๑๒. หมั่นศึกษา ไตรถามสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม นักวิชาการผู้มีความรู้ดี^{๓๕}

๓) กฎพันตสูตร สูตรแสดงถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมือง
ของผู้ปกครอง สูตรนี้ได้กล่าวถึง สาเหตุการเกิดอาชญากรรมและแนวทางแก้ไขที่จะทำให้
อาชญากรรมหมดไปจะต้องทำให้ประชาชนในรัฐมีความเป็นอยู่ที่ดี หมายความว่า ทุกคนชั้นวรรณะ
ต้องมีอยู่มีกิน ชาวนาจะต้องได้สิ่งที่จำเป็นแก่การทํานา พ่อค้าจะต้องได้รับทุนลูกจ้างผู้ใช้แรงงาน
มีงานทำคนเดือดร้อนได้รับยกเว้นภาษี วิธีที่ผู้นำต้องปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

๑. พลเมืองเหล่าใดในบ้านเมืองพระองค์ขมิ้นในกสิกรรมและโครัชกรรม ของ
พระองค์จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร

๒. พลเมืองเหล่าใดในบ้านเมืองพระองค์ข่มกษัตริย์ในพาณิยกรรมของพระองค์ จง
เพิ่มพูนทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร

๓. ข้าราชการเหล่าใดในบ้านเมืองของพระองค์จงพระราชทานเบี้ยเลี้ยง และเงินเดือน
แก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร^{๓๖}

๔) อัคคัณยสูตร สูตรที่ว่าด้วยกำเนิดโลกปฐมมนุษย์และผู้นำ โดยในพระสูตรนี้ได้
กล่าวถึงวิวัฒนาการของโลกและมนุษย์ว่า มนุษย์มาจากพรหมชั้นอาภัสสรที่เดินทางมายังโลก
ที่กำเนิดขึ้นใหม่ๆ ยังมีน้ำปฏิกูลมจกรวาลมีดมน มีเพียงดินจ้วนเท่านั้น จึงพากันชิมเกิดติดใจ
ในสกายหยาบจึงเกิดขึ้น มีกิเลสตัณหาต่อมาโลกเกิดดวงอาทิตย์ ดวงดาวมีกลางวันกลางคืน
ต่อมาดินจ้วนหมดไป สะเก็ดดินเกิดขึ้นมาแทนก็พากันกินสะเก็ดดินแทนผิวพรรณวรรณะยิ่งหยาบ
ขึ้นไปอีก เมื่อสะเก็ดดินหมดก็พากันกินเครื่องดิน สัตว์ทั้งหลายพากันเกิดทิวณฐิ ถือเนื้อถือน้ำ
ถือนวรรณะที่แตกต่างกัน ต่อมาเครื่องดินหมดได้มีข้าวสาละไม่มีเมล็ดขึ้นมามาทดแทน สัตว์ทั้งหลายพากัน
กินและเกิดความโลภพากันกัดตุน ทำให้ผิวพรรณหยาบขึ้นไปอีก เกิดแบ่งพรรคแบ่งพวก

^{๓๕}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒-๖๓.

^{๓๖}ที.สี.(ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

มีการทะเลาะเบาะแว้งและเกิดเพศชายหญิงขึ้น เมื่อมนุษย์ที่พัฒนาการจากสัตว์ยุคต้น และมีการทะเลาะกันมาก จึงทำให้มีการคัดเลือกผู้ปกครองมาดูแลกลุ่มของตนและพัฒนาการ เป็นกษัตริย์ในเวลาต่อมา^{๓๗}

**ตารางที่ ๑.๔ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาแห่งภาวะ
ผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา**

นักวิชาการหรือนักวิจัย	หลักแนวคิด
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (๒๕๕๑, หน้า ๕).	๑) ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในตนเอง เป็นจุดเริ่ม และเป็นแกนกลางไว้ ๒) ผู้ตามโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม ๓) จุดหมาย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย ๔) หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการ ที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย ๕) สถานการณ์ โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบซึ่งอยู่ภายนอก
พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), (๒๕๔๗, หน้า ๖๑).	อุปมาภิกษุโคบาลต้องประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้ กล่าวคือ นายโคบาลในโลกนี้ ๑) รูรูโค ๒) ฉลาดในลักษณะโค ๓) กำจัดไข่หาง ๔) ปกปิดแผล ๕) สุมไฟ ๖) รู้ทำน้ำ ๗) รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้ว ๘) รู้ทาง ๙) ฉลาดในที่หากิน ๑๐) รีดนมให้เหลือ ๑๑) บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง
นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, (๒๕๕๐, หน้า ๖๐).	๑. การรู้จักรูป ๒. ฉลาดในลักษณะโค ๓. กำจัดไข่หาง ๔. ปกปิดแผล ๕. สุมไฟ ๖. รู้ทำน้ำ ๗. รู้ว่าโคดื่มน้ำ ๘. รู้ทาง ๙. ฉลาดในที่หากิน ๑๐. รีดนมให้เหลือ ๑๑. บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง

^{๓๗}ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

๑.๖.๔ แนวคิดหลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสร้างผู้นำที่พึงประสงค์หรือมีภาวะผู้นำที่ดี นั่นคือผู้นำต้องเป็นนักประชาธิปไตยเปี่ยมด้วยหลักธรรมาธิปไตย การบริหารงานด้วยหลักพรหมวิหารธรรม ๔ อย่าง การสงเคราะห์ผู้ได้บังคับบัญชาด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่าง และความเป็นผู้มีพลกำลังที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจด้วยหลักพละ ๕ อย่าง ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๑. หลักอธิปไตย ๓ อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี ๓ ประการ คือ

๑) อัตตอธิปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่, ถือตนเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาตนเป็นประมาณ

๒) โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่, ถือโลกเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนียมของโลกเป็นประมาณ

๓) ธัมมาธิปไตย คือความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ^{๓๔}

หลักธรรมข้อนี้ พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ได้อธิบายขยายความไว้ว่าผู้นำคือ ผู้ที่มีหน้าที่ใช้อำนาจในการตัดสินใจ ศักยภาพของการเป็นผู้นำวัดกันที่ศักยภาพในการตัดสินใจ ผู้นำที่ดีมีแนวทางการตัดสินใจ ๓ ทางด้วยกัน คือ

แบบที่หนึ่ง ผู้นำแบบอัตตอธิปไตย คือ การตัดสินใจโดยเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ในลักษณะโลกต้องหมุนตามฉัน ถ้าฉันพูดทุกคนต้องฟัง ถ้าฉันสั่งทุกคนต้องทำ เอาตัวเองเป็นใหญ่ เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางหรือเป็นที่ตั้ง แต่ผู้นำแบบนี้มีโอกาสเสี่ยงสูงมากจะกลายเป็นทรราช ถ้าอยู่ในบ้านก็เป็นทรราชในบ้านของตน

แบบที่สอง ผู้นำแบบโลกาธิปไตย คือ เอาคนอื่นเป็นใหญ่ เอาลูกน้องเป็นใหญ่ เอาประชาชน เอาบริษัท เอาบริวาร เป็นใหญ่เลขาขงมาอย่างไรก็เซ็นไปโดยขาดการพิจารณาว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร สรุปแล้ว ก็คือ การขาดเหตุผลในการพิจารณาไม่เป็นตัวของตนเป็นจะต้องฟังคนอื่น หากเขาว่าอย่างไร ก็พลอยว่าไปตามเขาจะถูกหรือผิดไม่ได้คิดถึงผล ผลเสียคือทำให้ตนและองค์กรขาดเอกภาพที่ดี ขาดกฎเกณฑ์ทางสังคม ขาดระเบียบวินัยในการปกครอง สุดท้ายก็ล้มเหลวเช่นเดียวกันแบบที่หนึ่ง

แบบที่สาม แบบธัมมาธิปไตย คือ มีการตัดสินใจแบบใช้เหตุผล ใช้ปัญญา ใช้ความถูกต้อง ใช้ประโยชน์ส่วนรวมเป็นตัวตั้ง การตัดสินใจโดยถือเอาระบบหลักการ ความถูกต้อง

^{๓๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

เหตุผล ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่เป็นมาตรฐาน หากผู้นำถือหลักการนี้ได้เมื่อใดก็จะเป็นผู้นำผู้บริหารที่ตัดสินใจเป็น และถือได้ว่าเป็นผู้นำหรือผู้บริหารมืออาชีพ

มีข้อพึงสังเกตว่า ผู้เป็นอัคราธิป กิ่งใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลกาธิป กิ่งมีปัญญาครองตนและรู้พินิจ ผู้เป็นธรรมาธิป กิ่งประพฤติให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง พึงถือธรรมาธิปไตย^{๓๙}

๒. พรหมวิหาร ๔ พรหมวิหาร ได้แก่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ หมายถึง ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกันตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ เช่น ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้ปกครองในระดับต่างๆ ตลอดจนบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแลอบรม สั่งสอน ชี้แนะผู้ได้บังคับบัญชาบุตรหลานและมิตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อยปฏิบัติตามอย่างนุ่มนวลมีระเบียบวินัยหรือเป็นการปกครองด้วยหลักพระคุณผสมกับพระเดช แบ่งออกเป็น ๔ ประการ^{๔๐} ได้แก่

๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด ความรักความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกันตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง ได้แก่

ก) เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย คือ การกระทำ และการแสดงออกทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา

ข) เมตตาวจีกรรม เมตตาทางวาจา คือ การพูดเจรจาถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา

ค) เมตตามโนกรรม เมตตาทางใจ คือ มีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อผู้อื่นและสิ่งอื่น

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขาตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนก็คิดใส่ใจในอันที่จะช่วยปลดเปลื้องให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้น อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใส่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบกับความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรืองโดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อนห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวังพร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์นั้นด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

^{๓๙} ว.วชิรเมธี, *ภาวะผู้นำจากเนลสัน มันเดลา ถึง โอบามา แห่งทำเนียบขาว*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐-๓๐.

^{๔๐} *ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.*

๓) **มุทิตา** ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจ
แช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปราชัยปลื้มบันเทิงใจด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ
มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔) **อุเบกขา** ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ
มั่งคั่ง เทียงตรงดุจตราขึง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่วซึ่งสมควรแก่เหตุ
ที่ตนได้กระทำไว้พร้อมที่จะวินิจฉัยวางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงด้วยอคติ^{๔๑}

ผู้ปกครองควรนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ ดังนี้

๑) ตั้งใจให้ความเมตตาและกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต
และชอบธรรม ขอบด้วยกฎระเบียบและกฎหมายของประเทศ

๒) มีความกระตือรือร้น เมื่อบริหารหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ทำผลงานแก่องค์กร
ให้เจริญก้าวหน้าได้ มีผลงานใหม่ มีนวัตกรรมใหม่ออกมาสู่องค์กรและสังคม เช่น ให้การยกย่อง
ชมเชย ให้รางวัล ให้เกียรติบัตร เพื่อเงินเดือน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้บริหารผู้นั้นมีใจกล้าหาญ ที่จะ
ทำงานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นและทุ่มเทแก่องค์กรเป็นทวีคูณ

๓) รู้จักการปล่อยวางหรือวางเฉยต่อบางเรื่องและบางบุคคลที่ไม่ควรใส่ใจเนื่องจากจะ
ทำให้การบริหารงานขององค์กรหยุดชะงัก เช่น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องส่วนตัวของบริวาร หากเรื่องที่
เขากระทำนั้นไม่ส่งผลกระทบเสียหายต่อองค์กรของตน เช่น พฤติกรรมการสูบบุหรี่ การเที่ยว
กลางคืน เป็นต้น

๓. สังคหัตถ์ ๔ สังคหัตถ์ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสาน
หมู่ชนไว้ในความสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ
ของกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือผู้บริหาร
กับผู้ใต้บังคับบัญชา (บริวาร) ศิษย์กับครูอาจารย์ เป็นต้น เพราะเป็นรากฐานแห่งการแบ่งปัน
ผลประโยชน์ทางวัตถุที่ลงตัว และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวมมี ๔ ประการ^{๔๒} ดังนี้

๑) **ทาน** หมายถึง การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือ
สงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และศิลปวิทยา นัยสำคัญของ
“ทาน” ในสังคหัตถ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้รับเน้นผู้รับเป็นสำคัญ เช่น ช่วยเหลือ
สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค
ฉะนั้น การให้ทานจึงควรให้ด้วยความมีเมตตาเพื่อแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพให้ด้วยกรุณา

^{๔๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘,
(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๔๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕.

ต้องการช่วยปลดปล่อยความทุกข์ความเดือดร้อนให้ด้วยมฤตาส่งเสริมสนับสนุนให้ทำความดี มีความเจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้นการให้ด้วยวัตถุสิ่งของจึงมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะ ได้แก่

ก) ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

ข) ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคีด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกันในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

ค) ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณปรารถนาบูชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ทวด ยายทวด ตา ยาย และบิดา มารดาผู้ที่มีอุปการคุณ^{๔๓}

ทานหรือการให้นั้น ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ คือ ทำให้ผู้ให้มีความสุข เบิกบานใจ และอิ่มใจซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกายและจิตใจเป็นการลดความเห็นแก่ตัว ผู้รับย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้เป็นการรักษาความเป็นสังคมความเป็นเพื่อนฝูง ความเป็นญาติเอื้ออาไว และการให้กับการรับยังเป็นกฎเป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคล ผู้มีความกตัญญูถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับปานนี้ก็จะไม่มีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างแน่นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ทานเป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๔} ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู

๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคีเกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔) สมานัตตตา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่นไม่เอาเปรียบ และร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๔๕}

^{๔๓}สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗๕-๒๘๐.

^{๔๔}ช.ช. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

^{๔๕}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

หลักการสงเคราะห์ด้วยสังคหัตถ์นี้ แต่เดิมจัดอยู่ในหลักกรรมสำหรับผู้ปกครองประเทศ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าราชสังคหัตถ์ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่

๑) สัสสมะระ คือ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารของประชาชน (ในปัจจุบันทางราชการมอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ดูแลบริหารจัดการเรื่องนี้)

๒) บุริสเมระ คือ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ (การให้สวัสดิการและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการในแต่ละกระทรวง)

๓) สัมมาปาสะ คือ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้สินเชื่อแก่คนจนเพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตรและค้าขาย เป็นต้น

๔) วาละเปยะ (หรือ วาจาเปยะ) คือ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่มหมายถึง ผู้ปกครองที่ฉลาดจะต้องรู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะสุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางของความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีและความนิยมเชื่อถือจากผู้ใต้บังคับบัญชา (บริวาร)

๔. พละ ๕ พละธรรม มีความสำคัญยิ่งในแง่ของการปกครองตนเอง เพื่อฝึกให้ตนเป็นคนมีความเชื่อมั่นในการทำงานที่ถูกต้อง มีความพากเพียรต่อสู้กับปัญหาที่เผชิญหน้าทุกรูปแบบ มีสติกำกับจิตใจอยู่เสมอไม่ประมาทในการปฏิบัติหน้าที่ และมีไหวพริบหรือปัญญาในการแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อนในองค์กรของตน เพื่อให้การบริหารงานและการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

คำว่า พละ แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งพละนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน (Controlling faculty) เหตุที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน คือ เป็นเจ้าการ ในการครอบงำ เสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคงซึ่งความไร้ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้^{๔๖}

๑) สัทธา คือ ความเชื่อ (Confidence)

๒) วิริยะ คือ ความเพียร (Energy; effort)

๓) สติ คือ ความระลึกได้ (Mindfulness)

๔) สมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น (Concentration)

๕) ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด^{๔๗} (Wisdom; understanding)

^{๔๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^{๔๗}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕.

ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

คำว่า **Good Governance** เริ่มนำมาใช้กันเมื่อ ช่วงต้น พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งในช่วงนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องกันว่าแนวทางการบริหารภาครัฐที่เป็นอยู่ไม่สอดคล้องกับเศรษฐกิจและสังคมโลกที่ปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา และมีความจำเป็นต้องมีการปฏิรูปและปรับปรุงรูปแบบการปกครองใหม่ ในช่วงเวลาดังกล่าวมีองค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญๆ เช่น ธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนนานาชาติได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน และพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองที่ดีที่เรียกกันทั่วไปว่า **Good Governance** หรือธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต คือ ธรรม กับ อภิบาล ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำนิยามไว้ดังนี้

ธรรม : คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักประเพณีปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความถูกต้อง ความยุติธรรม กฎ กฎเกณฑ์ กฎหมาย สิ่งทั้งหลาย สิ่งของ

อภิบาล : บำรุงรักษา ปกครอง ปกป้อง หรือคุ้มครอง

ดังนั้น ธรรมาภิบาล จึงมีความหมายตามนัยนี้ว่า “ วิธีการปกครองที่ไปสู่ความดีงามที่ยั่งยืน อันได้แก่ความรุ่งเรืองและความผาสุกของปวงชนทั้งปวง”

เนื่องจากมีผู้ให้คำนิยามและความหมายของคำว่า ธรรมาภิบาลไว้มากรวมทั้งองค์กรต่างๆ ทั้งในประเทศ และระดับโลกได้นำไปใช้มากมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมคำนิยามที่องค์กรหลักและนักวิชาการที่สำคัญที่มีบทบาทและมีชื่อเสียงในการส่งเสริมธรรมาภิบาลได้ให้ความหมายไว้ เช่น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Program: UNDP) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งในองค์การสหประชาชาติเกือบ ๒๐ แห่ง ซึ่งมีโครงการในประเทศไทยรวมเป็นทีมงานองค์การสหประชาชาติในประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาประเทศไทย โดยเสริมสร้างแนวคิดเชิงนโยบายสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่างๆ ให้บรรลุตามเป้าหมายของการพัฒนา ได้ให้นิยามความหมายของ **Good Governance** หรือ ธรรมาภิบาลว่า คือการใช้อำนาจทางการเมือง การบริหารและเศรษฐกิจในการดำเนินภารกิจ กิจกรรมต่างๆ ของประเทศ ในทุกระดับโดยมีกลไกกระบวนการสถาบันซึ่งประชาชนและกลุ่มต่างๆ สามารถแสดงออกถึงความต้องการผลประโยชน์ การใช้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การประสานประนีประนอม ความแตกต่างโดยผ่านกลไก กระบวนการและสถาบันเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานหนึ่งซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินกับประเทศไทย เพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศคือ ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า **Good Governance** คือการมุ่งความสนใจไปที่องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้แน่ใจว่านโยบาย

ที่กำหนดไว้ได้ผล หมายถึง การมีบรรทัดฐานเพื่อให้มีความแน่ใจว่ารัฐบาลสามารถ^{๔๘} และธนาคารโลก (World Bank) ได้ให้ความหมายของ Good Governance ว่าหมายถึงการกำหนดกลไกอำนาจของภาครัฐ ในการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนา การดำเนินงานการกำหนดนโยบาย ที่ประชาชนสามารถรับทราบและเข้าใจ ได้มีลักษณะที่เปิดเผยและเป็นนโยบายที่มีประโยชน์ เจ้าหน้าที่ของรัฐมีจริยธรรมปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประโยชน์แห่งสาธารณชน^{๔๙}

เกษม วัฒนชัย กล่าวว่า “ธรรมาภิบาล” เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Good Governance คำว่า “Good” แปลว่า “ดี” Governance แปลว่า “การกำกับที่ดี การดูแลอย่างดี” ธรรมาภิบาล หรือ Good Governance จึงเป็นหลักคิดสำหรับการบริหารจัดการที่ดี เพื่อประกันว่าในองค์กรจะไม่มีกรณีฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ด้อยประสิทธิภาพ ธรรมาภิบาลของสถานศึกษาจะช่วยประกันเรื่องนี้ได้ เพราะที่ผ่านมามาการศึกษาของเรามีการโกงกินกันในทุกระดับ และบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ^{๕๐}

ปัญญา ฉายะจินตาวงศ์ และรัชณี ภูตระกูล ได้เขียนหนังสือเรื่องธรรมาภิบาลกับสังคมไทย มีใจความตอนหนึ่งว่า ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาของประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง ๓ ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคมการเมืองอย่างสมดุล ส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืน และมีเสถียรภาพ^{๕๑}

มหาธีร์ โมฮัมหมัด ได้ให้ความหมายของธรรมาภิบาลว่าหมายถึง การใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อการบริหารกิจกรรมต่างๆ ของชาติบ้านเมือง และหมายรวมถึง กระบวนการ ความสัมพันธ์ และสถาบันต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน

^{๔๘}อมรา พงศาพิชญ์ และนิตยา ภักธรลิตะพันธ์, องค์การให้ทุนเพื่อประชาสังคมในประเทศไทย “รายงานผลการวิจัยเรื่อง องค์การให้ทุนเพื่อประชาสังคมในประเทศไทย (องค์การให้ทุนเพื่อประชาสังคมในประเทศไทย)” (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗.

^{๔๙}บุษบง ชัยเจริญ และบุญมี ลี, ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล, (รายงานการวิจัย สถาบันพระปกเกล้าพิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

^{๕๐}เกษม วัฒนชัย, ธรรมาภิบาลกับบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓.

^{๕๑}ปัญญา ฉายะจินตาวงศ์ และรัชณี ภูตระกูล, ธรรมาภิบาล (Good Governance) กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๓.

ซึ่งประชาชนพลเมืองใช้เป็นเครื่องมือ หรือช่องทางในการบริหารจัดการกิจการต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับชีวิตประเทศ ซึ่งมีองค์ประกอบร่วม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างหลักธรรมาภิบาลอันได้แก่^{๕๒}

๑. การรับผิดชอบ
๒. ความโปร่งใส
๓. การปราบปรามทุจริตและการประพฤติมิชอบ
๔. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
๕. กรอบกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๓ (๑) ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยมีหลักพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ประกอบด้วยหลักสำคัญ ๖ ประการ ดังนี้

๑. หลักนิติธรรม (Rule of law) ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัย และเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม และสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล จากข้อสรุปดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าหลักนิติธรรม หมายถึง การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของสถานศึกษาอันเป็นที่ยอมรับของบุคลากร และบุคลากรทุกคนยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ เหล่านั้น โดยถือว่าการปกครองภายใต้กฎ ระเบียบและข้อตกลง มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล

๒. หลักคุณธรรม (Morality) ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงามโดยธรรมรงค์ ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติจากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า “หลักคุณธรรม” หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมรงค์ให้บุคลากรในสถานศึกษายึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่หมู่คณะ ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจขยัน อดทน มีระเบียบวินัย

๓. หลักความโปร่งใส (Transparency) ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า “ความโปร่งใส” หมายถึง การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ปรับปรุงกลไกการทำงาน

^{๕๒}ไชยวัฒน์ คำชู, การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร:น้ำฝนการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘.

ให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมา และมีการตรวจสอบได้ถูกต้องชัดเจน

๔. หลักความมีส่วนร่วม (Participation) ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นการไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรืออื่นๆ จากข้อความข้างต้นพอสรุปได้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคลากรและชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญต่างๆ

๕. หลักความรับผิดชอบ (Accountability) ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตนเอง

จากข้อความดังกล่าวพอสรุปได้ว่า หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิหน้าที่ มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา การใส่ใจในปัญหาและการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่ต่างกักันและความกล้าที่จะยอมรับผล

๖. หลักความคุ้มค่า (Utility) ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้า และบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน”^{๕๓}

สรุปได้ว่า ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ประสบกับความสำเร็จในการเป็นผู้นำที่ดีขององค์กรนั้น ประกอบด้วย หลักอริยปทัศ ๓ (รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน) พรหมวิหาร ๔ (รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ) สังคหวัตถุ ๔ (รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี) พลละ ๕ (รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์)

ดังนั้นภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้เน้นให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคลเพื่อให้บุคคลสำรวจฝึกฝนปรับปรุงตนเอง เพราะต้องการให้รู้จักตนเอง รับผิดชอบตนเอง เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง การมีภาวะผู้นำคือการมีสติปัญญาและอำนาจการให้ผู้ที่บังคับบัญชาปฏิบัติตามที่พึงประสงค์ด้วยการเชื่อฟัง เชื่อมั่น เคารพนับถือและร่วมมืออย่างจงรักภักดี หลักธรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์

^{๕๓}พระปิยวัฒน์ ปิยสีโล (จักร์แต) , “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของเทศบาลเมืองแพร่ จังหวัดแพร่”, *พุทธศาสนธรรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า

ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีมากมาย

ตารางที่ ๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดหลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือนักวิจัย	หลักแนวคิด
ว.วชิรเมธี,(๒๕๕๒ , หน้า๒๐-๓๐).	ผู้เป็นอัคราธิปก พึงใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลกาธิปก พึงมีปัญญาครองตนและรู้พินิจ ผู้เป็นธรรมาธิปก พึงประพฤติให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง พึงถือธรรมาธิปไตย
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),(๒๕๓๘ ,หน้า ๑๔๘-๑๔๙).	พรหมวิหาร ๔ พรหมวิหาร ได้แก่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ หมายถึง ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย
สมเด็จพระมหาธีรราช (พิมพ์ ธมมธโร), (๒๕๒๘ , หน้า ๒๗๕-๒๘๐).	สังคหัตถุ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),(๒๕๓๘ , หน้า ๑๔๘-๑๔๙).	พละ แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งพละนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน (Controlling faculty) เหตุที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน
อมรา พงศาพิชญ์ และนิตยา ภัทรสิริตะพันธ์,(๒๕๔๑ , หน้า ๒๗).	คือการใช้ อำนาจทางการเมือง การบริหารและเศรษฐกิจในการดำเนินภารกิจ กิจกรรมต่างๆ ของประเทศในทุกระดับโดยมีกลไกกระบวนการสถาบันซึ่งประชาชนและกลุ่มต่างๆ สามารถแสดงออกถึงความต้องการผลประโยชน์ การใช้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การประสานประนีประนอม ความแตกต่างโดยผ่านกลไก กระบวนการและสถาบัน

บุษบง ชัยเจริญ และบุญมี ลิ้, (๒๕๔๔ , หน้า ๗).	การกำหนดกลไกอำนาจของภาครัฐ ในการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนา การดำเนินงานการกำหนดนโยบาย ที่ประชาชนสามารถรับทราบและเข้าใจได้
เกษม วัฒนชัย,(๒๕๔๖,หน้า๒๓).	การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการและธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีความรู้รักสามัคคี และร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ปัญญา ฉายะจินดา,(๒๕๔๙,หน้า๓).	ธรรมาภิบาล ว่า เป็นกลไกของรัฐทั้งทางการเมืองและการบริหารมีความแข็งแกร่ง มีประสิทธิภาพ สะอาด โปร่งใส และรับผิดชอบ
ไชยวัฒน์ คำชู,(๒๕๔๘,หน้า๒๘).	การใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อการบริหารกิจกรรมต่างๆ ของชาติ บ้านเมือง และหมายรวมถึง กระบวนการความสัมพันธ์ และสถาบันต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ซึ่งประชาชนพลเมืองใช้เป็นเครื่องมือ

๑.๖.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหาร เป็นเรื่องของการคิดนอกกรอบเพื่อการวางแผนงานในการดำเนินการตามกระบวนการที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งผู้ศึกษาได้ค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

๑. ความหมายของการบริหาร

การบริหาร เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพขององค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ การบริหารเป็นการวางแผนงานล่วงหน้าและนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ความหมายของการบริหารนั้นมีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ ดังนี้

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการกิจกรรมต่างๆของหมู่หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นด้วยดี มีประสิทธิภาพ”^{๕๔} ซึ่งมีความหมายที่สอดคล้องกันที่ว่า “การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การจัดการองค์การ การวางแผน การติดตาม และการควบคุม” ซึ่งมีความแตกต่างจากความหมาย ที่ว่าการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตาม คำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม ๒ เดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือ ในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้นเมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ โดยประเด็นที่แตกต่าง คือ การบริหารนั้นไม่ได้มุ่งไปที่การใช้คนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการคำนึงของผลด้านจิตใจของเขาด้วย

ดังนั้นอาจพอสรุปได้ว่าขั้นตอนในการบริหารมีกระบวนการสำคัญคือการตระหนักถึงปัญหา การรวบรวมข้อมูลและวินิจฉัยปัญหาในองค์การ การวางแผนของการบริหารงาน

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีระเบียบ ขั้นตอนและวิธีการ โดยใช้ทรัพยากรทางการบริหารจัดการซึ่งมีกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การและสั่งการควบคุมกำกับ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานเป็นเรื่องของการคิด การทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอน อีกอย่างหนึ่งก็คือการทำงานที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล นักวิชาการที่ได้ออกแบบเป็นโมเดลหรือขั้นตอนการทำงานและการบริหารงานไว้หลายๆ อย่าง และได้กำหนดรูปแบบของการบริหารไว้ ดังนี้

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ว่า การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จมี ๕ ประการตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า“POSDC” ดังนี้

๑. P คือ Planning หมายถึงการวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์การ

^{๕๔}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), *การบริหารวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

๒. **O คือ Organizing** หมายถึงการจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. **S คือ Staffing** หมายถึงงานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. **D คือ Directing** หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

๕. **C คือ Controlling** หมายถึง การกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๕๕} ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ

๑. **การวางแผน** หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับวางแผนวิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. **การจัดตั้งองค์กร** หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. **การจัดคนเข้าทำงาน** หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงาน การบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. **การสั่งการ** หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

๕. **การประสานงาน** หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกันสามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. **การรายงาน** หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสวดกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความสำเร็จอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗. **การงบประมาณ** หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานประมาณการเงินวางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๕๖}

^{๕๕}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓ - ๕.

และยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า องค์ประกอบของ การบริหารที่สำคัญและมีความจำเป็น ต่อองค์การดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการหรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4M คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6M ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกันหรือเรียกได้ว่ามีปฏิริยาระหว่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4M หรือ 6M ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกัน และที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วยการนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิริยาระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุ เป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การ ที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๕๖}

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร หมายถึง กระบวนการคิดทั้งหมดทั้งหมดทั้งมวลที่สามารถนำไปปฏิบัติให้ปรากฏเป็นรูปธรรมได้ เป็นกระบวนการซึ่งเป็นภารกิจที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ตามลำดับขั้นตอน อย่างเป็นระบบมีการวางแผน การจัดองค์การ หรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์การ การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผล การปฏิบัติงาน การงบประมาณ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วาง

^{๕๖}ดิน ปรัชญพุทธิ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔ - ๒๖.

^{๕๗}สมิต บำโม, **การบริหาร**, หน้า ๖๒ - ๖๓.

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร เป็นเรื่องของการทำงานที่เป็นขั้นเป็นตอนจากการคิด คือการทำงานที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล นักวิชาการที่ได้ทดสอบแนวคิดจนต่างๆจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เรียกว่าทฤษฎีไว้ ดังนี้

นักวิชาการได้ให้แนวทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร ไว้ว่า กระบวนการบริหาร ควรประกอบด้วยหลัก ๔ ประการคือ

๑. การวางแผน หมายถึง หน้าที่ทางการบริหารในการกำหนดจุดหมาย และการตัดสินใจ เลือกรูปแบบที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุจุดหมายนั้น

๒. การจัดองค์การ หมายถึง กำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน

๓. การนำ หมายถึง ความพยายามทำให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงาน บรรลุจุดหมายขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. การควบคุม หมายถึง การมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การได้ ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดหมายมุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรม ที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์^{๕๘} ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า สรุปสาระสำคัญของหลักการบริหาร^{๕๙} ไว้ดังนี้

๑. หน้าที่ทางการบริหาร (Management function) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing)การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling)

๒. ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจไหวพริบ การศึกษาหาความรู้เทคนิคการทำงานและประสบการณ์ต่างๆ

๓. หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อคือ

๓.๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility)

๓.๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command)

๓.๓) หลักการมีจุดหมายร่วมกัน (Unity of direction)

๓.๔) หลักการธารงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain)

๓.๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization)

๓.๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline)

^{๕๘}วิจารณ์ สารัตถะ, การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๕๙}Henri Fayol, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc - Grew Hill, 1930), pp. 17 - 18.

๓.๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนรวม

(Subordination of individual to general interest)

๓.๘) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration)

๓.๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization)

๓.๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order)

๓.๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity)

๓.๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure)

๓.๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative)

๓.๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)

และยังสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “POSDCORB Model”^{๖๐} ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ ดังนี้

๑. การวางแผน (P = Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร

๒. การจัดองค์การ (O = Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน

๓. การจัดหาบุคคล (S = Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔. การอำนวยการ (D = Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงานให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๕. การประสานงาน (Co = Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๖. การรายงาน (R = Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

๗. การงบประมาณ (B = Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณ บัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศาสตร์และศิลป์ด้วยกลยุทธ์ต่างๆ โดยการดำเนินการตามขั้นตอน เป็นวิธีการทำงานโดยอาศัยผู้อื่นเพื่อความสำเร็จ

^{๖๐} Gulick L. & Urwick J., **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp. 18 - 19.

ในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ ทฤษฎีก็คือการนำเอาแนวคิดที่ได้จากการวางแผนไปปฏิบัติ และประสบผลสำเร็จดังกล่าวย้อนผ่านกระบวนการปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำอีก จนสามารถยืนยันและรับรองได้ว่าแนวคิดนั้นเป็นทฤษฎีที่ถูกต้อง และสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๑.๖ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๑.๖ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการหรือนักวิจัย	หลักแนวคิด
พระธรรมโกศาจารย์, (๒๕๔๐, หน้า ๕๐)	๑. การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ ๒. การดำเนินงานหรือการจัดการกิจกรรม ๓. เกิดความสำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ๔. การบริหารคณะสงฆ์
พระราชญาณวิสิฐ, (๒๕๔๐, หน้า ๕๐)	๑. โครงสร้างองค์การมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ๒. โครงสร้างองค์การกำหนดกิจกรรม ๓. โครงสร้างขององค์การมีความสัมพันธ์กัน ๔. พฤติกรรมที่มีเป้าหมายขององค์การ
พระธรรมโกศาจารย์, (๒๕๔๙, หน้า ๓ – ๕) ดิน ปรัชญพฤทธิ, (๒๕๓๙, หน้า ๒๔-๒๖) สมคิด บางโม, การบริหาร, (๒๕๕๐, หน้า ๖๒ – ๖๓)	๑. การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น ๒. หน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จมี ๕ ประการตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ๒. ภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ ๓. องค์ประกอบของ การบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อองค์การ
วีโรจน์ สารรัตน์, (๒๕๔๒, หน้า ๑๑) Henri Fayol (1930, pp. 17 - 18) Gulick L. & Urwick J (1973, pp. 18 - 19)	๑. กระบวนการบริหารควรประกอบด้วยหลัก ๔ ประการคือ การวางแผน

	(Planning) การจัดองค์การ (Organizing)การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) ๒. การมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าสมาชิกในองค์การ ๓. ประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่จะทำให้บรรลุผลตามมาตรฐานหรือจุดหมายมุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ๔. หน้าที่ทางการบริหาร ๕. ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะพร้อมด้วยความสามารถทางร่างกายจิตใจไหวพริบ การศึกษาหาความรู้เทคนิคการทำงาน และประสบการณ์ต่างๆ ๖. กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “POSDCORB Model”
--	---

๑.๖.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทาง ดังนี้

๑. ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือการปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ตามทศนะของพระพุทธศาสนา หรือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำและจะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามคณะสงฆ์จึงมีการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไว้หลายทศนะ

นักวิชาการได้ให้ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ว่า การกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้

๑ ด้านการปกครอง การปกครองของคณะสงฆ์ หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย และยังได้ให้ความหมายรวมไปถึงภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองในทุกระดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่(หน) และยังรวมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดการระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุข เป็นหลักโครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน

๒ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดำเนินการใน ๒ ลักษณะคือเป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจ ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๓ ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆอันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็น ๒ ส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์ที่วัดสนับสนุน

๕ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง งานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน

๖ ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง งานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่ และสิ่งแวดลอมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

เป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์วัด^{๖๑} ซึ่งมีความส้องคล้องกับความหมายที่ว่า “การปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารคณะสงฆ์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่าการปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง”^{๖๒} อีกทั้งมีความส้องคล้องกับความหมายที่ว่า “กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง (เพื่อความเรียบร้อยดีงาม) ๒) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) ด้านการศาสนศึกษา ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์”^{๖๓} อีกทั้งมีความสอดคล้องกับความหมายที่ว่า การบริหาร การบริหารวัด และการปกครอง ภายใต้การบริหาร คือ การดูแลรักษาตนเอง การบริหารวัด คือ การปกครอง ดูแลรักษาพระสงฆ์ สามเณรและบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยในวัด ส่วนการปกครองคณะสงฆ์เริ่มจากระดับวัดถึงองค์กรระดับสูงขึ้นไปในสังคมสังฆมณฑลทั่วประเทศ^{๖๔} และยังมีความสอดคล้องกับความหมายที่ว่า การบริหารงานทั้งหมด คือ การบริหารตนเอง เป็นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนและพัฒนางาน การพัฒนาตนต้องรู้เท่าทันความโลภ ความโกรธ และความหลง สำคัญต้องมีสติ^{๖๕}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรจะ

^{๖๑}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน*, ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

^{๖๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^{๖๓}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๖๔}พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล, *การบริหารวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอช.เอ.พี เพรสจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๖๕}สุลักษณ์ ศิวรักษ์, *การบริหารงานแบบพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

กระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้า ไม่ทันการและคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่ง ของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศทั้ง พยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการโดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำ รีเอนจิเนียริงให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการ ปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานมีการบังคับบัญชากันลงไป ตามลำดับขั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชา ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕^{๖๖}

พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์ ได้กล่าวว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครอง โดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครอง แห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ^{๖๗}

สุนทร ณ รังสี กล่าวไว้ว่า สังคมสงฆ์มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้ เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์ เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการ บัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดีพ้นจากมลทิน และกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชน เกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุ นั้นแล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่ง สงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มความเก้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความ เลื่อมใสของชุมชน ที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่น แห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือ พระวินัย ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมค คัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้า อุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดย ให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความ เป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การ

^{๖๖}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖.

^{๖๗}พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์, “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรักกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕),หน้า๔.

กรณกฎีกาหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็น ผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหาร คณะสงฆ์โดย รูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้น ไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้ชัดพระวินัย ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎ หรือระเบียบที่สั่งคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลัก ในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษ ตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด^{๒๘}

สรุปได้ว่า กิจกรรมคณะสงฆ์ หมายถึง ภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารคณะสงฆ์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเน้นการนำเอาหลักธรรมะมาใช้ร่วมกับการบริหาร โดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐานเป็นรูปแบบของกิจกรรม คณะสงฆ์หรือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำและจะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ด้านคือ ๑) ด้านการปกครอง (เพื่อความเรียบร้อยดีงาม) ๒) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) ด้านการศาสนศึกษา ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือหลักการการปกครองเพื่อการศึกษาและเพื่อความสงบเรียบร้อย เป็นแนวคิดทฤษฎีในการบริหารกิจการที่คณะสงฆ์ที่ถือเป็นธุระหน้าที่ หรือกิจการต่างๆที่คณะสงฆ์จะต้องทำ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งมีผู้รู้ให้ทัศนะและแนวคิดต่างๆไว้ดังนี้

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่งานกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง (เพื่อความเรียบร้อยดีงาม) ๒) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) ด้านการศาสนศึกษา ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ด้าน

^{๒๘}สุนทร ณ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือปฏิบัติตามจารีตก็ยังมีอยู่^{๖๙}พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ “มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค หมวด ๓”^{๗๐}

นักวิชาการได้ให้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอน การเผยแผ่พระธรรมจึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยมตั้งนั้น การบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีกทั้งนี้หากะบบการบริหารและการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดังามสิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกล่า ระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกว่าผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกลั่นเกล่าสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้วอันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม^{๗๑} ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่ว่าบทบาทการบริหารของพระสงฆ์ว่าเนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ไม่ได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทบริหารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางด้านวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วยและการเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือ

^{๖๙}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎหมายมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๗๐}พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๔.

^{๗๑}พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์), **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกวิกฤติ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๖ - ๒๗๗.

และยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกล่อมเกลาสู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม^{๗๒} อีกทั้งมีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่ว่า การบริหารวัดว่า “ครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้ากับพระสาวกไม่ได้เป็นผู้สร้างวัด การบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัด ให้พระพุทธรองค์ และพระสาวกไม่ได้เป็นเจ้าของวัด และไม่อยู่ติดวัด เพราะจาริกสั่งสอนไปตามนิคมต่างๆ ปัจจุบันการบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติไว้ว่า วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนในกิจการทั่วไป”^{๗๓}

สรุปได้ว่า แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง เรื่องของการกระจายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์โดยการยึดถือหลักพระธรรมวินัย โดยพุทธสาวกปกครองกันเอง และเคารพกันตามพรพสา จวบจนถึงปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัยอีกทีหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องของบุคคลทุกฝ่ายในวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด ตลอดจนถึงผู้ที่อาศัยอยู่ภายในวัดต้องมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย และให้สอดคล้องกับกฎหมายอาญาและกฎหมายที่บัญญัติขึ้นในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็น ภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ประการ ดังนี้

ด้านการปกครอง

การปกครอง เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจักต้องกระทำ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยขององค์กร ดังนี้

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ) ได้กล่าวว่า การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร ในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย

^{๗๒}ภัทรพร สิริกาญจน, **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณโณ ใน การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๗๓}พิภพ กาญจนะ, **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่ ^{๗๔}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการปกครองนั้นยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึงการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการไว้ว่า

(๑) รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกันกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์ เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนาธรรมและสามารถนำหลักศาสนาธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้

(๒) สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิ ในการดำรงชีวิต

(๓) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

(๔) มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของศาสนิกชน

(๕) พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

(๖) ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญ แก่วัดและพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์การพัฒนา ศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์แก่หมู่คณะสงฆ์ ^{๗๕}

^{๗๔} พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงคปณฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และพระศาสนา, หน้า ๘๗.

^{๗๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, ๒๕๔๓.

ด้านการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของ บรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์(ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) ได้กล่าวถึงการจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว ว่า คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ประการ คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๗๖}

พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้ คือ การศึกษาการเผยแผ่และการสงเคราะห์ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการ ด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้าง อุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติดังกล่าวนี้นี้จะทำให้เยาวชนและสังคม เห็นความสำคัญของวัด และพระสงฆ์^{๗๗}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้

^{๗๖}พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงคปณฺโญ),เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์ และพระศาสนา,หน้า ๔๑.

^{๗๗}พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”,วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,๒๕๔๘),หน้า๒๓.

ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนา และคณะสงฆ์การจัดการ ศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากคือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษา แผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้ และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม เป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ คือ ๑.พระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ทั้งปริยัติ และปฏิบัติเพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ๒.พระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพ ในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนธรรมแก่ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์และ ๓.ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ควรปรับปรุงยุคสมัย ให้เหมาะกับยุคสมัย

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนศึกษาหรือ สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็น ภารกิจอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑.โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน ตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตร ของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒.ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ ให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาส ให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรม ของพระศาสนา

๓.ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็ก ก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๔.โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมหมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระ ปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็น การศาสนศึกษา หรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญ ศึกษา ทั้งผู้เรียน และผู้สอนก็นั่นหนักทางวิชาสามัญศึกษา ^{๗๘}

การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์ มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

สมเด็จพระมหาธีรราชมิ่งคลาจารย์(ช่วง วรบุญโญ) กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ ไว้ดังนี้

๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
๒. แนะนำสั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับ พระศาสนา โดยถูกต้อง^{๗๙}

พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังจะเห็น ได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้ออย่างนั้น

^{๗๘}พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงคปญโญ),เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และพระศาสนา,หน้า ๔๘ – ๔๙.

^{๗๙}สมเด็จพระมหาธีรราชมิ่งคลาจารย์(ช่วง วรบุญโญ),คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา,๒๕๔๐),หน้า ๑๔๘-๑๕๕.

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตนกิจ

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ติความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกความวัฒนาสถาพรของ พระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำคือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผร์” “คำว่า เผยแผร์ เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตนซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจูงใจให้อีก ฝ่ายหนึ่งหันมา นับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึงการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมี ใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน”^{๘๐}

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือ หน่วยงานขึ้นดำเนินการ

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอน ประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์บันทึกเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ หรือลงใน หนังสือพิมพ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตออกเผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

^{๘๐}พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

ด้านการสาธารณูปการ

การก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นสิ่งหนึ่งที่คณะสงฆ์ต้องวางรูปแบบให้ถูกต้องเหมาะสม และควรต้องมีความรู้ที่ถูกต้องอีกด้วย ดังนี้

พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงคปณฺโญ) กล่าวถึง“การสาธารณูปการ”ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ กล่าวว่า เป็น “ค่านาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการ บูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การรับบริจาค

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๘๑}

ตามความหมายที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยได้สรุปว่ามีลักษณะของการกระทำ การสาธารณูปการ ใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

๓. การทำโดยการจัดประโยชน์ การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการ คณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็น พระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุก ชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุม การสาธารณูปการและ ส่งเสริมการสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้น การปฏิบัติ ต้องสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควร แก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นสำคัญ

^{๘๑}พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ คงคปณฺโญ), “เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และพระ ศาสนา”, หน้า ๕๔-๕๕.

๔. ควบคุมการเงินและบัญชีรับ – จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

สรุปได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานประดับท้องถื่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์สามเณร และเห็นผลงานของพระสงฆ์สามเณรได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้ง ระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้ เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์สามเณรได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคปรองมตรานานาชาติระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสดาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงามการควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์สามเณรทุกระดับชั้น

ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) ได้กล่าวถึง การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดย ส่วนมากได้แก่วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริมไว้ชัดเจน คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดย ระเบียบดังกล่าวกำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดย ตำแหน่งเจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิตกำนันในตำบลนั้น เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำ

ตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่งการสาธารณสุขสงเคราะห์นี้ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติเช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลองสร้างฌาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัย หรือช่วยคนชราหรือคนพิการการสาธารณสุขสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คนเป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลาง จากหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยได้สรุปว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านเป็นการบริหารที่มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ไม่ว่าจะแก่สังคม หรือแก่พระภิกษุสงฆ์ตลอดจนประเทศชาติด้วย ซึ่งการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นจะต้องมี หลักเกณฑ์ทั้ง ๖ ด้านเป็นที่ตั้งและเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในประเทศไทย

ตารางที่ ๑.๗ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยได้ให้ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์

นักวิชาการ / นักวิจัย	แนวคิด
พระพรหมคุณาภรณ์ , (๒๕๓๙, หน้า ๗๘)	๑.การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือการปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา
พระธรรมปริยัติโสภณ , (๒๕๔๕, หน้า ๙)	๒.กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำและจะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์
พระมหาเสริมชัย ขยมงคล (๒๕๓๙, หน้า๓)	๓.การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา
สุลักษณ์ ศิวรักษ์, (๒๕๓๘, หน้า ๑๕)	๔.กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระ

	ศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง (เพื่อความเรียบร้อยดีงาม) ๒) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) ด้านการศาสนศึกษา ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ๕.การบริหาร การบริหารวัด และการปกครอง การบริหาร คือ การดูแลรักษาตนเองการบริหารวัด คือ การปกครอง ดูแลรักษาพระสงฆ์ สามเณรและบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยในวัด ส่วนการปกครองคณะสงฆ์เริ่มจากระดับวัดถึงองค์กรระดับสูงขึ้นไปในสังคมสังคมมณฑลทั่วประเทศ ๖.การบริหารงานทั้งหมดของทางคณะสงฆ์ ๗.การบริหารตนเอง เป็นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนและพัฒนางาน การพัฒนาตนต้องรู้เท่าทันความโลภ ความโกรธ และความหลง สำคัญต้องมีสติ
พระไพศาล วิสาโล (๒๕๔๖, หน้า ๒๗๖ - ๒๗๗) ภัทรพร สิริกาญจน (๒๕๔๐, หน้า ๒.) พิภพ กาญจนะ (๒๕๔๒, หน้า ๓.)	๑.การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทต่อสังคม ๒.การบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น ๓.การปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามสิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกล่า ๔.บทบาทการบริหารของพระสงฆ์ว่าเนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มีได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ๕.การบริหารวัดว่า “ครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้ากับพระสาวกไม่ได้เป็นผู้สร้างวัดการบริหารและการจัดการวัดเป็นหน้าที่ของคนสร้างวัดให้พระพุทธองค์และพระสาวกไม่ได้เป็นเจ้าของวัด

๑.๖.๗ อัตชีวประวัติของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

๑. ตำแหน่ง

ชื่อ พระเทพปริยัติ ฉายา ขนติโก อายุ ๗๔ พรรษา ๕๔ นธ.เอก ป.ธ. ๗ พุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาพระพุทธศาสนา)

วัดเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง

๑. เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง

๒. เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

๒. สถานะเดิม

ชื่อ สะอาด นามสกุล ธนะสาร เกิดวัน ๒ ฯ ๙ ค่ำ ปี มะเมีย วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ.
๒๔๘๕

บิดาชื่อ นายอ้าย มารดาชื่อ นางนวล ภูมิลำเนาเดิม บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่ที่ ๑
ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๓. บรรพชา

วัน ๔ ฯ ๓ ค่ำ ปี วอก วันที่ ๑ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ วัดทุ่งแดง
ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระอุปัชฌาย์คือ พระครูโสภณสารคุณ
วัดประตู่โขง ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๔. อุปสมบท

วัน ๗ ฯ ๘ ค่ำ วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ณ วัดพันตอง ตำบล
ช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระอุปัชฌาย์ คือพระอุดมวุฒิกุล วัดสำเภา ตำบล
ศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๕. วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๙๘ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านทุ่งแดง ตำบล
โหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๐๕ สอบได้ น.ธ.เอก สำนักเรียนวัดพันตอง ตำบลช้างคลาน อำเภอ
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๒๑ สำเร็จการศึกษา โรงเรียนพระสังฆาธิการ ระดับปกครองจังหวัด
และอำเภอจากโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลางกรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๘ สอบได้ ป.ธ.๗ สำนักเรียนวัดพันตอง ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง
เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ความชำนาญการ ภาษาล้านนา(ตัวเมือง) , นวกรรม (การก่อสร้าง, ด้านเทศนา
แบบพื้นเมืองเหนือ)

๖. งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอพร้าว

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นเจ้าคณะอำเภอพร้าว

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดกลางเวียง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ฝ่ายสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดเขตุน ตำบลวัดเกตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง

พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง เมื่อวันที่๓๑ มีนาคม

พ.ศ. ๒๕๕๐

พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๕๗ มีพระภิกษุ ๑๖ รูป สามเณร ๑๐ รูป ศิษย์วัด ๖ คน อารามิกชน - คน

พ.ศ. ๒๕๕๘ พระภิกษุ ๑๙ รูป สามเณร ๙ รูป ศิษย์วัด ๙ คน อารามิกชน - คน

พ.ศ. ๒๕๕๙ พระภิกษุ ๒๗ รูป สามเณร ๑๑ รูป ศิษย์วัด ๘ คน อารามิกชน - คน

- มีการสวดปาฏิโมกข์ตลอดปีทุกกึ่งเดือน ณ วัดเจ็ดยอด ต.ช้างเผือก อ.เมือง

จ.เชียงใหม่

- มีการทำวัดเช้า-เย็นตลอดปี ทำวัตรเช้า ๐๕.๐๐น.ทำวัตรเย็น เวลา ๑๘.๐๐ น.ทุกวัน

- มีระเบียบการปกครองวัด คือ ระเบียบที่ให้ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยในวัด ได้ทราบ

- มีกติกาของวัด คือ เป็นข้อกำหนดให้ผู้เข้ามาอยู่อาศัยอยู่ในวัดได้ปฏิบัติ

๗. งานด้านการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักศาสนศึกษาวัดพันตอง

พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นครูใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดพันตอง

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวง

พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นประธานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดกลางเวียง ตำบลเวียง
อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นพระปริยัตินิเทศก์จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นกรรมการศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นประธานศูนย์ครูพระปริยัตินิตยภัต จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นผู้จัดการโรงเรียนเซตุนศึกษา ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่ วัดสวนดอก

พ.ศ. ๒๕๔๗ เปิดสอนบาลี – นักระฆังและพุทธศาสนาวินัยสำหรับนักเรียน
วัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงใหม่

๘. งานเผยแผ่

- เป็นวิทยากรให้กับโครงการ และหน่วยงานต่างๆ

พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นวิทยากรอบรมหน่วย อ.ป.ต. อำเภอพร้าว

พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นวิทยากรถวายความรู้พระธรรมจาริก วัดศรีโสดา อำเภอเมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นวิทยากรโครงการอบรมจริยธรรมในโรงเรียน

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นวิทยากรบรรยายธรรมประจำสถานีวิทยุ วป.ถ. ๒ และสถานีวิทยุเสียง
สามยอด

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นวิทยากรอบรมผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นองค์เทศน์อบรมกลุ่มหนุ่มสาว จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นวิทยากรอบรมจริยธรรมแก่ผู้ป่วยโรงพยาบาลสวนปรุง จังหวัด
เชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นวิทยากรบรรยายธรรมสถานีวิทยุทหารอากาศ เชียงใหม่
และสถานีโทรทัศน์

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นวิทยากรโครงการต่างๆ ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่
ปัจจุบัน เป็นวิทยากรอบรมพระนวกะของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่

- เป็นผู้นำประกอบพิธีวิสาขบูชาเป็นประจำทุกปี มีผู้มาร่วมประชุมทำพิธี เป็น พระภิกษุ
สามเณร ๒๐ รูป ประชาชนประมาณ ๓๐๐ คน

- เป็นผู้นำประกอบพิธีอัฐมีบูชา มีผู้มาร่วมประชุมทำพิธี เป็นพระภิกษุสามเณร ๒๑
รูป ประชาชนประมาณ ๕๐๐ คน

- เป็นผู้นำประกอบพิธีมาฆบูชาทุกปี มีผู้มาร่วมประชุมทำพิธีเป็นพระภิกษุสามเณร ๒๐
รูป ประชาชนประมาณ ๔๐๐ คน

- เป็นผู้นำประกอบพิธีอาสาฬหบูชาทุกปี มีผู้มาร่วมประชุมทำพิธี เป็นพระภิกษุ
สามเณร ๒๐ รูป ประชาชนประมาณ ๘๐๐ คน

- ได้อบรมภิกษุสามเณร หลังทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น เป็นประจำ
- จัดให้มีการเทศน์-อบรมศีลธรรมเป็นประจำทุกวันธัมมัสสนะ
- จัดโครงการรักษาศีลปฏิบัติธรรมทุกวันธัมมัสสนะตลอดปีมีผู้รักษาศีลจำนวน ๗๐ คน
- จัดทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพชนในสงกรานต์ มีผู้ร่วมทำบุญ

๑.๖.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๘.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำและภาวะผู้นำ พบว่า ที่ผ่านมามีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

“จริยธรรมสำหรับผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า ผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสมบูรณ์ทั้งภายในคือจิตใจและคุณธรรม และคุณสมบัติภายนอก คือความรู้ความสามารถมาประกอบกันกล่าวคือ ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติอยู่ ๒ ด้าน คือ

๑. คุณลักษณะภายในตัวของผู้นำ ได้แก่

- ๑) รู้หลักของสัปปริสธรรม มีการรู้หลักเหตุผล
- ๒) มีสติปัญญา ไม่ประมาท
- ๓) ตื่นตัว ทันต่อเหตุการณ์
- ๔) มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล เป็นเข็มแข็ง

๒. คุณลักษณะภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่

- ๑) มีความรู้ ความสามารถ
- ๒) มีพรหมวิหารธรรม
- ๓) ห่วงประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม
- ๔) น่ารัก น่าเคารพ เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ลำเอียง^{๔๒}

พระบุญเรือง ฐิตธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า” พบว่า ภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตนเองและหมู่คณะ ให้สามารถดำเนินไปได้ในสถานการณ์ที่เหมาะสม ภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริมอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังได้แสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ฆราวาสธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิธรรม ๑๒ ซึ่งเมื่อรวมลักษณะ

^{๔๒}พระมหาภล โสสิตเมธี (โสสิตเมธากร), “จริยธรรมสำหรับผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

ของหลักธรรมทั้งหมดแล้วก็ล้วนเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้ผู้บริหารมีคุณสมบัติที่ดี และประสบความสำเร็จในการบริหารองค์การทั้งสิ้น^{๘๓}

นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” พบว่า ผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ต้องประกอบด้วยหลักครองตน ครองคน ครองงาน เน้นคุณภาพการเป็นผู้นำที่ดี ทั้งด้านคุณภาพด้านจิตใจ และคุณภาพด้านความสามารถ จึงจะนำพาหมู่คณะ องค์การ ไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๘๔}

วนิดา ชูสังข์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า การเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา คือ มีเหตุมีผล มีความคิดกว้างไกล สามารถจำแนกบุคคล และเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์ มีความชำนาญในการปกครอง การเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดีจะทำให้มีผู้สนับสนุนมากขึ้น แต่คุณสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้ มีระดับความสำคัญมากน้อยต่างกันไปตามระดับตำแหน่งหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานว่าเล็กหรือใหญ่ขนาดไหน หรือมีความสำคัญเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว ผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศแล้วนับว่าเป็นองค์กรที่ใหญ่ ผู้นำ หรือผู้บริหารจึงต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน จึงจะสามารถยึดศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ส่งผลให้ลูกน้องหรือผู้สนองงานมีความเชื่อมั่นนั้นย่อมเป็นสาเหตุที่จะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๕}

สุวิน สุขสมกิจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ : กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า หลักพุทธปรัชญามีส่วนในการเสริมสร้างความเป็นผู้นำ ทั้งนี้เพราะหลักพุทธปรัชญา มีหลักธรรมในการปกครองตนเองและผู้อื่น หลักในการสร้างความสัมพันธ์ภาพอันดี สร้างความสามัคคีของหมู่คณะและความดีงามของสังคม นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญา ย่อมก่อให้เกิดอำนาจอันเกิดจากการปฏิบัติโดยยึดหลักแห่งความดี ความจริงอันถูกต้อง ตามหลักแห่งเหตุผลที่เกิดจากปัญญาซึ่งผู้นำประเภทนี้จะมียุทธภาพแห่งธรรมในด้านจิตใจ โดยการใช้อำนาจในการครองใจผู้อื่น ทำให้เกิดความศรัทธาและเชื่อถือ สามารถโน้มน้าว

^{๘๓}พระบุญเรือง ฐิตธมโม, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า", *วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

^{๘๔}นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย, "ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^{๘๕}วนิดา ชูสังข์, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

จิตใจผู้อื่นให้คล้อยไปในทางที่ถูกต้อง โดยไม่ต้องใช้อำนาจในการบังคับ ดังนั้น หลักพุทธปรัชญา จึงมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมภาวะ^{๘๖}

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำปรึกษาสนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรมเมื่อได้ฟังจาก พระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าทาให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมา นับถือพระพุทธศาสนา กันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่มีได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมาในศรัทธาเลื่อมใสอยู่ก็มีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับเป็นตัวอย่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๘๗}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคม และบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมศาสนาทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุข และสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๘๘}

^{๘๖}สุวิน สุขสมกิจ, “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ : กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๘๗}พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร, “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙.

^{๘๘}พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน)”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

สรุปได้ว่า จากการศึกษาและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ผู้วิจัยพบว่าจริงๆ แล้วผู้นำได้สร้างภาวะผู้นำหรือสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นกับผู้ตาม ส่วนหนึ่งคือการนำเอาหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ เป็นต้นว่าหลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ขรรวาสธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิธรรม ๑๒ และที่สำคัญหากผู้นำคนใดรู้ตน นั้นแสดงว่าผู้นำคนนั้นสามารถครองตน ครองคนและครองงานอย่างมีสติ

ตารางที่ ๑.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำและภาวะผู้นำ

ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้วิจัย/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	จริยธรรมสำหรับผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา	พระมหาภชล โสสิตเมธี (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)	๒๕๕๐	คุณภาพ	พบว่า ผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสมบูรณ์ทั้งภายในคือจิตใจและคุณธรรม และคุณสมบัตินอก
๒	การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า	พระบุญเรือง ฐิตธมโม (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)	๒๕๔๗	คุณภาพ	พบว่า ภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตนเองและหมู่คณะ ให้สามารถดำเนินไปได้ในสถานการณ์ที่เหมาะสม
๓	ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม	นันทวรรณ อีสรานวัฒน์ชัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๐	คุณภาพ	ผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ต้องประกอบด้วยหลักครองตน ครองคน ครองงาน เน้นคุณภาพการเป็นผู้นำที่ดีทั้งด้านคุณภาพด้านจิตใจ และคุณภาพด้านความสามารถ จึงจะนำพาหมู่คณะองค์การ ไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
๔	การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะ	วนิดา ชูสังข์ (มหาวิทยาลัย)	๒๕๕๑	คุณภาพ	การเป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา คือ มีหูตาไว มี

	ผู้นำตามหลัก พระพุทธศาสนา	มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย)			ความคิดกว้างไกล สามารถจำแนก บุคคล และเหตุการณ์ออกว่าเป็น อย่างไร
๕	พุทธปรัชญากับ การสร้างเสริม ภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัด กาญจนบุรี	สุวิน สุขสมกิจ (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราชวิทยา ลัย)	๒๕๕๓	คุณภาพ	หลักพุทธปรัชญามีส่วนในการ เสริมสร้างความเป็นผู้นำ ทั้งนี้เพราะ หลักพุทธปรัชญา มีหลักธรรมในการ ปกครองตนเองและผู้อื่น หลักในการ สร้างความสัมพันธ์ภาพอันดี สร้างความ สามัคคีของหมู่คณะและความดีงามของ สังคม
๖	บทบาทของพระ สารีบุตรเถระใน การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย)	๒๕๓๙	คุณภาพ	ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรึกษาสนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรมเมื่อได้ฟังจาก พระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และ บุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบาย ขยายความเปรียบเทียบ และตอบ ปัญหาธรรม เป็นต้น
๗	บทบาทของ พระสงฆ์ในการ พัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะ กรณี พระธรรมวิ สุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน)	พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ (มหาวิทยาลัย มหามกุฏราช วิทยาลัย)	๒๕๔๔	คุณภาพ	การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้าน จิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดี งาม ตามหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติ ตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้าน วัตถุ ได้แก่ การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุข และสาธารณประโยชน์ อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้ง กองทุนผ้าป่าช่วยชาติ

๑.๖.๘.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหาร

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานพระพุทธศาสนา พบว่ามีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการไว้ ดังนี้

พระครูสังฆรักษ์กฤษณ์ ฤทธิธมฺม **สุเมโธ (ศรีอ้นยู่)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของ เจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารการศึกษาวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.45$) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.75$) และ ($\bar{X} = 3.54$) ตามลำดับ ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมาขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ”^{๘๙}

พระอภินิษฐ์ สิริปณฺโญ (อาจวิชัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการ

^{๘๙}พระครูสังฆรักษ์กฤษณ์ ฤทธิธมฺม, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของ เจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้”^{๙๐}

ฐิติพร สะสม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารการศึกษาวิจัยพบว่า วัดพระธาตุแช่แห้งได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการวัด โดยได้เน้นการบริหารงานบุคคล การบริหารงานธุรการ การบริหารงานการเงิน บัญชี การบริหาร ศาสนสมบัติ การบริหารกิจกรรมของวัด ซึ่งการบริหารงานดังที่กล่าวมานี้มีระบบการบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใสมีการจัดรูปแบบของคณะกรรมการการบริหารในส่วนงานต่าง ๆ การจัดระบบการบริหารงานของวัดพระธาตุแช่แห้งจะเน้นในเรื่องของความสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ โดยจะเห็นได้จากการแบ่งงานออกเป็นแต่ละฝ่าย มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ โดยตรงจึงทำให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงานและจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายงานมีความตั้งใจและปฏิบัติตามระบบต่างๆ ที่ทางวัดได้กำหนดได้อย่างดีเยี่ยม ในส่วนของปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์และผลกระทบต่อการบริหารและการจัดการวัดพระธาตุแช่แห้งนั้นจากการศึกษาทราบว่าเพราะปัจจัย ๒ ประการคือปัจจัยภายใน ได้แก่ ความมีภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส บุคลากร งบประมาณ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ คณะสงฆ์ ภาครัฐ และ องค์กรเอกชน ซึ่งปัจจัยทั้งสองส่วนต่างเอื้อผลประสานประโยชน์ส่งเสริมซึ่งกันจนทำให้วัดพระธาตุแช่แห้งประสบความสำเร็จในการบริหารอันจะได้เป็นต้นแบบ ที่ตั้งมาในการพัฒนาวัดในพระพุทธศาสนาวัดหนึ่งสืบไป”^{๙๑}

กัญญ์กัฬารณ์ กลิ่นนิมมวล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาท ๔” ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาท ๔ จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารการศึกษาวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ตามทัศนะของบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๒๖$) ส่วนด้านวิริยะ จิตตะ และวิมังสา อยู่ใน ระดับมาก ผลการเปรียบเทียบทัศนะของบุคลากรต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของบุคลากรผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับ

^{๙๐}พระอณิษฐ์ สิริปณโณ (อาจวิชัย), “การบริหารจัดการด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.

^{๙๑}ฐิติพร สะสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

การศึกษา ตำแหน่ง และรายได้ ต่างกันมีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐาน การวิจัยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรที่มีเพศต่างกันมีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลัก อิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕”^{๙๒}

พระวิฑูรย์ ฐานเมธี (บุญพร้อม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า ประชาชนที่มีเพศ สถานภาพสมรส และอาชีพที่ต่างกัน มีความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีอายุ และการศึกษา ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕”^{๙๓}

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี” ผลวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการศึกษาอบรมและสั่งสอนเท่ากับ ๓.๕ ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติเท่ากับ ๓.๗ ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลเท่ากับ ๓.๖๑ และด้านการบริหารและการปกครองเท่ากับ ๓.๕๖ ตามลำดับ การเปรียบเทียบทัศนคติของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัย

^{๙๒}กัญญ์กัฬารณ์ กลิ่นนิมโน, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาท ๔”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช), ๒๕๕๔.

^{๙๓}พระวิฑูรย์ ฐานเมธี (บุญพร้อม), “การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

ส่วนบุคคลพบว่า พระภิกษุและสามเณรมีทักษะต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๔๔}

พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี” พบว่า เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓. ๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านความคิดรวบยอด ทักษะด้านการสอน ทักษะด้านเทคนิค และ ทักษะด้านความคิด ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔, ๔.๑๒, ๓. ๑, ๓. ๕ และ ๓. ๔ ตามลำดับ การเปรียบเทียบทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีทักษะแตกต่างกันตามพรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุ และระดับการศึกษานักธรรมต่างกัน มีทักษะ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๔๕}

สยมพร ปุญญาคม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) กับหลักพุทธศาสนา” ได้กล่าวว่า บทพิสูจน์ที่สำคัญของการสร้างระบบการปกครองที่ดี ไม่อาจอาศัยคุณสมบัติเป็นคนดีอย่างเดียวมาเป็นผู้บริหารบ้านเมืองได้อีกต่อไป หากคนดีไม่ยึดหลักการปกครองโดยธรรมอย่างเต็มเปี่ยมด้วยศรัทธามั่นคง การปกครองที่ดีไม่ได้อยู่ที่กลไกการปกครอง ระบบการปกครองหรือวิธีการปกครอง หากแต่เน้นที่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่จะบรรลุ นั้นคือความเป็นธรรมในแผ่นดิน การมีจิตสำนึกของผู้นำผู้มีอำนาจทางคุณธรรม รูปแบบหรือกลไกปกครองจะเป็นอย่างไรก็ได้ แต่กลไกนั้นจะต้องใช้อำนาจโดยมีธรรมะเป็นสรณะ ซึ่งแตกต่างกับตะวันตกที่เป็นระบบการปกครองที่ดีโดยเป็นระบบประชาธิปไตยด้วยวิธีการเน้นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นหลัก^{๔๖}

^{๔๔}พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ข.

^{๔๕}พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย), “ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้วจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

^{๔๖}สยมพร ปุญญาคม, “การบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) กับหลักพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๒.

ปราโมทย์ ภูมิพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอในทัศนะพระสังฆาธิการจังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมพระสังฆาธิการในจังหวัดขอนแก่น มีทัศนะต่อการบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภออยู่ในระดับมาก โดยพระสังฆาธิการกลุ่มเจ้าคณะอำเภอและสังฆาธิการกลุ่มเจ้าคณะตำบลมีทัศนะต่อการบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ ๐.๕^{๙๗}

สรุปได้ว่า การจัดการ หมายถึง กระบวนการคิดทั้งหมดทั้งหมดที่สามารถนำไปปฏิบัติให้ปรากฏเป็นรูปธรรมได้ กล่าวโดยรวมแนวคิดคือการสรุปและการจัดระเบียบเรื่องราวจากรายละเอียดต่างๆ เพื่อวางเป็นหลักการ เมื่อพิสูจน์แล้วว่าแนวคิดนั้นสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติได้ก็จะกลายเป็นทฤษฎีอันเป็นประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป ดังนั้น แนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการณ์ของแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยมีแกนสาร เนื้อหา สารระจำเพาะที่แตกต่างกันออกไป

ตารางที่ ๑.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้วิจัย/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี	พ ระ ค รุ ส ั ง ข ร ัก ข ์ กฤษฏีตถน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง
๒	การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี	พระอภินิษฐ์ สิริปัญโญ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในเขตอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

^{๙๗}ปราโมทย์ ภูมิพันธ์, “การบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอในทัศนะพระสังฆาธิการจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

๓	ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอน่าน เพียง จังหวัดน่าน	ฐิติพร สะสม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	คุณภาพ	การศึกษาวิจัยพบว่า วัดพระธาตุแช่แห้งได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการวัดโดยได้เน้น การบริหารงานบุคคล การบริหารงานธุรการ การบริหารงานการเงิน บัญชี การบริหารศาสนสมบัติ การบริหารกิจกรรมของวัด ซึ่งการบริหารงานดังที่กล่าวมานี้มีระบบการบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใสมีการจัดรูปแบบของคณะกรรมการการบริหารในส่วนงานต่าง ๆ การจัดระบบการบริหารงานของวัดพระธาตุแช่แห้งจะเน้นในเรื่องของความสะดวกรวดเร็ว
๔	การศึกษาคำความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู	พระวิฑูรย์ ฐานเมธี (บุญพร้อม) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ และ คุณภาพ	ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน
๕	ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี	พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัย พงศ์) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ และ คุณภาพ	ประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๖	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก ตามหลักอิทธิบาท ๔	กัญญ์วหาภรณ์ กลิ่นนิ่มนวล (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ตามทัศนะของบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
๗	ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี	พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
๘	การบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) กับหลักพุทธศาสนา	สยมพร ปุญญาคม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๑	คุณภาพ	บทพิสูจน์ที่สำคัญของการสร้างระบบการปกครองที่ดี ไม่อาจอาศัยคุณสมบัติเป็นคนดีอย่างเดียวมาเป็นผู้บริหารบ้านเมืองได้อีกต่อไป หากคนดีไม่ยึดหลักการปกครองโดยธรรมอย่างเต็มเปี่ยมด้วยศรัทธามั่นคง การปกครองที่ดีไม่ได้อยู่ที่กลไกการปกครองระบบการปกครองหรือวิธีการปกครอง
๙	การบริหารงานการศึกษาของศึกษาธิการอำเภอในทัศนะพระสังฆาธิการจังหวัดขอนแก่น	ปราโมทย์ ภูมิพันธ์ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น)	๒๕๕๓	คุณภาพ	โดยภาพรวมพระสังฆาธิการในจังหวัดขอนแก่น มีทัศนะต่อการบริหารงานการศึกษาของศึกษาธิการอำเภออยู่ในระดับมาก

๑.๖.๘.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจการคณะสงฆ์ พบว่ามีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ไว้ ดังนี้

ชาญณรงค์ หินเกิด ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ๑.พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดของตนเอง

เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ด้วยดีเสมอมา ปรับปรุงสถานที่และบริเวณวัดให้สะอาดและร่มรื่น รวมทั้งให้สาธารณสงเคราะห์ได้ตามฐานานุรูป ๒. การพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคามทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการประสบปัญหาสำคัญ ได้แก่ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ห้องสมุดและหนังสือประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะขาดแคลนบุคลากร งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ปัญหาเหล่านี้พระสังฆาธิการได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคสมทบและชุมชนช่วยแก้ปัญหา ทำให้การพัฒนาวัดดำเนินมาในระดับหนึ่ง^{๔๘}

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร, สังวาลย์สว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องการ ได้แก่งานที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา มี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง (การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม) ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) ด้านการสาธารณูปการ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่าพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทาง การปกครอง”^{๔๙}

^{๔๘}ชาญณรงค์ หินเกิด, “บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๔๙}พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร, สังวาลย์สว), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

พระครูโสภณปริยัตยานุยุต (เจิมศักดิ์ กิตติวณฺโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้ง ๔ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.90$) สำหรับแนวทาง ในการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ วัดควรพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในการ บูรณปฏิสังขรณ์วัด ควรอนุรักษ์ศิลปะท้องถิ่นและความเป็นไทยไว้ สิ่งสำคัญคือมีประสานงานขอความร่วมมือจากชาวบ้านหน่วยงานราชการทุกครั้ง เมื่อมีการดำเนินการก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และควรหาแนวทางในการป้องกันศาสนวัตถุและศาสนสถานจากภัยธรรมชาติและมนุษย์ ทั้งนี้ให้ถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม จารัตประเพณีอย่างเคร่งครัด”^{๑๐๐}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญฺโญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ๑) ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม(การปกครอง) ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ๖) ด้านการสาธารณูปการ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรมประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน”^{๑๐๑}

พระปลัดเกียรติศักดิ์ ตนติธโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖ ด้านนั้นได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุดใน ๓ ระดับโดยเรียงลำดับ คือ ด้านการปกครอง(การควบคุมและรักษาความเรียบร้อยดีงาม) ด้านการเผยแผ่

^{๑๐๐}พระครูโสภณปริยัตยานุยุต (เจิมศักดิ์ กิตติวณฺโณ), “การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.

^{๑๐๑}พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญฺโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

พระพุทธศาสนาและด้านการสาธารณูปการส่วนด้านปานกลาง ๒ ด้าน คือด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด”^{๑๐๒}

พระสมุห์อุดร ปริปฺนโน (มะลิพวง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระราชสุวรมณเฑี (ประถม กนตสีโล)” จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านของพระราชสุวรมณเฑี (ประถม กนตสีโล) จะทำให้เห็นว่า ท่านให้ความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ครบทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ได้จัดประชุม สัมมนา พระสังฆาธิการ และการตรวจการคณะสงฆ์ ในเขตปกครองเป็นประจำ ด้านการศาสนศึกษา ดำรงตำแหน่งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษา จังหวัดอ่างทอง เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวงชั้นโท - เอก และเป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดอ่างทอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาและตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นอุดมศึกษา สนับสนุนศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และนอกวัด ให้ศูนย์ราชการในจังหวัดอ่างทองใช้อาคารสถานที่ในการฝึกอบรมโครงการต่างๆ เป็นต้น ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้จัดโครงการอบรมปริวาสกรรม ปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา และอบรม ด้านทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาและหลักการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ และจัดโครงการการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำทุกปี ด้านการสาธารณูปการ ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ทั้งเขตสังฆาวาส และพุทธาวาส รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์ต่าง ๆ ของวัดให้สว่างงาม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนรอบๆ วัดต้นสน นอกจากนี้ยังอนุเคราะห์ประชาชน และหน่วยงานราชการในการใช้สถานที่ภายในวัดจัดกิจกรรมต่างๆ และยังมีโครงการสงเคราะห์ต่างๆ โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนทั่วไป สงเคราะห์ศพไม่มีญาติ การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ และการตั้งโรงทานเลี้ยงอาหาร แก่ประชาชนที่ไปร่วมงานเทศกาลทางพระพุทธศาสนาที่วัดเป็นประจำ เป็นต้น^{๑๐๓}

พระมหากมล ขนฺติธโร (โปรงใจ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ อำเภอบางช้างจังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในเขตอำเภอบางช้างมีประสิทธิภาพในการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง คือมีความเข้าใจในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อเป็นกรอบ

^{๑๐๒}พระปลัดเกียรติศักดิ์ ตนฺติธโร, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๓๘.

^{๑๐๓}พระสมุห์อุดร ปริปฺนโน (มะลิพวง), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระราชสุวรมณเฑี (ประถม กนตสีโล)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

แนวทางในการบริหารงานคณะสงฆ์ เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในเรื่องคณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมและเรื่องการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคมแต่พระสงฆ์ส่วนมากมีระดับการปฏิบัติตามหลักและวิธีการในการบริหารจัดการของการบริหารงานพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อยซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนในการบริหารงานคณะสงฆ์และจากแบบสอบถามปลายเปิดมีแนวโน้มตอบไปในทางเดียวกันว่าพระสงฆ์ในระดับปกครองขาดความสามัคคีและมีการเล่นพรรคเล่นพวกเพื่อผลประโยชน์ในการเลื่อนตำแหน่งสมณศักดิ์ด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาวะการเมืองในองค์กรทำให้ได้รับความยุติธรรมไม่เท่ากันในวงการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน”^{๑๐๔}

พุทธิพงษ์ กนฺตธโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี (จรัส ทตฺตสิริ)” ผลการศึกษาพบว่า ท่านพระราชปัญญาโมลี (จรัส ทตฺตสิริ) เป็นผู้มีความรู้และวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการประพาสประโยชน์และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ร่วมงานด้วยการพัฒนาระบบการบริหารงานในองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มุ่งเน้นการพัฒนาระบบการบริหารงานในองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพ ให้มีความรู้ความสามารถในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม มีการแก้ไขปัญหาโดยยุติธรรม ตลอดจนการสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่คณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมกันทำงานในการบริหารกิจการทั้งหลายของคณะสงฆ์ไทยซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่ตรงตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา^{๑๐๕}

พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ(จำปี จันทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ ชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ตั้งใจประสงค์และเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่า ผู้มีภาวะผู้นำ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่าผู้นำต้องมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกคือ มีวิสัยทัศน์ ชำนาญงานและเป็นผู้มีอัธยาศัยดีเป็นที่วางใจของผู้อื่น มีบุคลิกน่าเชื่อถือ สง่างาม และต้องรู้จักนำหลักธรรมไปบูรณาการใช้อย่างเหมาะสม หลักธรรมเหล่านั้น ได้แก่ หลักอริยปทัศ ๓ รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กร และชุมชน พรหมวิหาร ๔ รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ สังคหวัตถุ ๔ รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี พลละ ๕ รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์ ตลอดจน

^{๑๐๔}พระมหากมล ขนฺติโร (โปรงใจ), “ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน” ,วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๐.

^{๑๐๕}พุทธิพงษ์ กนฺตธโร “ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี” (จรัส ทตฺตสิริ), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗.

หลักธรรมอื่นๆ ที่มาสนับสนุนความเป็นผู้นำ ได้แก่ (๑) สาราณียธรรม ๖ รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมกัน (๒)หลักทศ ๖ รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม (๓) หลักอภิธานิยธรรม ๗ รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงประโยชน์องค์กรต้องมาก่อน (๔) หลักสัปปุริสธรรม ๗ รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กรและพึงเว้นจากหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำอีก ๓ หมวด คือ (๑) อกุศลมูล ๓ แนวคิดในใจที่ต่อต้านความดี (๒) อัตตาธิปไตย การใช้เผด็จการเบ็ดเสร็จสำหรับบริหารจัดการ และ (๔) อคติ ๔ การวางตนไม่เหมาะสม ส่วนแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่มีมาก แต่แนวคิดทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูปมีลักษณะที่โดดเด่นกว่าทุกทฤษฎี เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกัน อันทำให้ผู้นำมีลักษณะที่ส่งเสริมองค์กรได้มากกว่า และทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในหลากหลายมิติ ทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งสองหากนำมาบูรณาการอย่างเหมาะสมย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อองค์กรและสังคม^{๑๐๖}

พระธวัชชัย จารุธมโม (ศรีสุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี” ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพระภิกษุสามเณร และประชาชนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในระดับมากทุกด้านการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร และประชาชนต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี พบว่า สถานภาพ อายุ พรรษา ตำแหน่ง การศึกษานักธรรม และการศึกษาสายสามัญ เพศ สถานภาพ อาชีพ ตลอดจนถึงทักษะ และประสบการณ์ชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร ประชาชน แตกต่างกัน มีความคิดเห็น ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๐๗}

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” ผลวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดง

^{๑๐๖}พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน) “ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๐๗}พระธวัชชัย จารุธมโม (ศรีสุข), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดถึงการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ, พรรษา, การศึกษาสามัญ, การศึกษาทางธรรมและตำแหน่งที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑^{๑๐๘}

สรุปได้ว่า กิจการคณะสงฆ์ หมายถึง ภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารคณะสงฆ์ตามทศนะของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเน้นการนำเอาหลักธรรมะมาใช้ร่วมกับการบริหาร โดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐานเป็นรูปแบบของกิจการคณะสงฆ์หรือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำและจะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง (เพื่อความเรียบร้อยดีงาม) ๒) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓) ด้านการศาสนศึกษา ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ตารางที่ ๑.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้วิจัย/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	บทบาทรการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ด้านการ ปกครองของจังหวัด ปทุมธานี	พระเทพรัตน สุธี (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณ ราช วิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	พบว่าพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทรการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
๒	การบริหารกิจการคณะ สงฆ์ด้านการ สาธารณูปการในอำเภอ	พระครูโสภณ ปริยัตยานุยุต (มหาวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

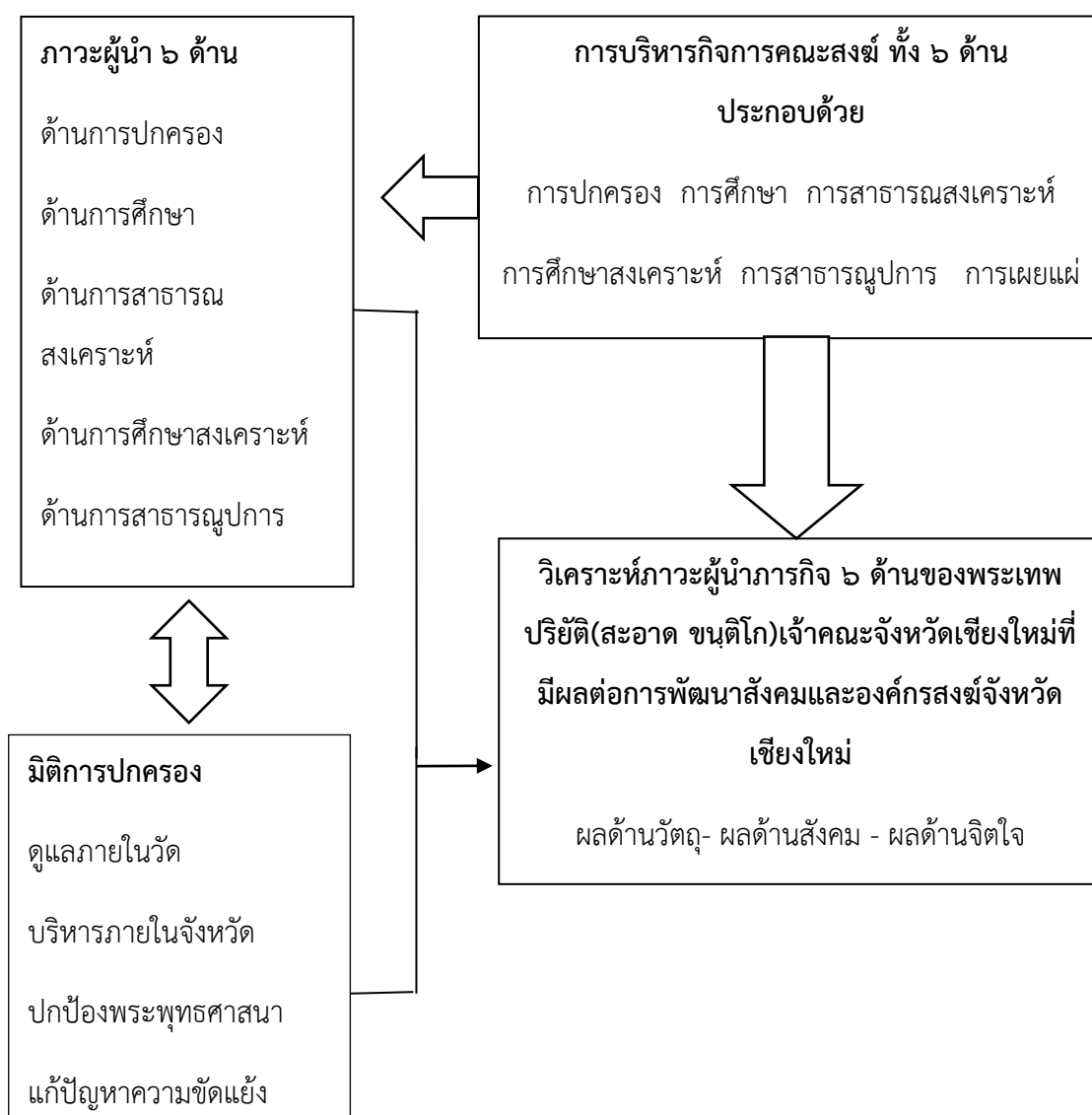
^{๑๐๘}พระเกษมศักดิ์ วรสกลโข (อาสนะทอง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

	นครหลวง จังหวัดพระนคร ศรีอยุธยา	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)			ทั้ง ๔ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก
๓	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี	พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๑	คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก
๔	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่	พระปลัดเกียรติศักดิ์ ตันติโร (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)	๒๕๓๘	คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖ ด้านนั้นได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุด ใน ๓ ระดับโดยเรียงลำดับ คือ ด้านการปกครอง (การควบคุมและรักษาความเรียบร้อยดีงาม) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและด้านการสาธารณูปการส่วนด้านปานกลาง ๒ ด้าน คือด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์ ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด
๕	บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนต์สีโล)	พระสมุห์อุดร ปรีบุญโณ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	คุณภาพ	บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนต์สีโล) จะทำให้เห็นว่า ท่านให้ความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ครบทั้ง ๖ ด้าน
๖	ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์	พระมหากมล ขนติโร	๒๕๕๐	คุณภาพ	ผลการศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์พบว่า

	อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน	(มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)			พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในเขตอำเภอป่าซางมีประสิทธิภาพในการบริหารงานอยู่ในระดับปาน
๗	ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี (จรัส ทตฺตสิริ)	พุ ท ธิ พ ง ษ์ กัณเฑรส (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๗	คุณภาพ	ผลการศึกษาภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชปัญญาโมลี(จรัส ทตฺตสิริ) ท่านมีภาวะผู้นำที่โดดเด่นทั้ง ๖ ด้าน
๘	ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมโม)เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ฐานวโร(ตะนะวัน) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	คุณภาพ	ผลการศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมโม)เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดพบว่าท่านมีภาวะผู้นำครบทั้ง ๖ ด้าน
๙	บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม	ชาญณรงค์ หินเกิด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๔๒	คุณภาพ	พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดของตนเองเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ด้วย
๑๐.	ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแซง จังหวัดสระบุรี	พระธวัชชัย จารุธมโม (ศรีสุข) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ และคุณภาพ	ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา วัดในอำเภอหนองแซง จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๑๑	บทบาทพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ อำเภอลำปาง จังหวัดนครสวรรค์	พระเกษมศักดิ์ วร ส ก โข (อาสนะทอง) (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณ ราช วิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ และ คุณภาพ	การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม หลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระ สังฆาธิการในอำเภอลำปางอยู่ในระดับ มาก ทุกด้าน
----	---	---	------	-------------------------	--

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual frameworks)

แผนภาพที่ ๑.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑.๘.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำในด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำทั้งหมด ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข สงเคราะห์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการเผยแผ่

๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับภาวะผู้นำในด้านการปกครองของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่จาก รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พระสังฆาธิการ เลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่และนักวิชาการศาสนา พุทธศาสนิกชน ที่ได้สนองงานของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนติโก)เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

๑.๘.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key informants) ได้แก่ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พระสังฆาธิการ เลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดเชียงใหม่ และนักวิชาการศาสนา พุทธศาสนิกชน ที่ได้สนองงานของพระเทพปริยัติ(สะอาด ขนติโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนติโก)	เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
๒. พระครูอาทรวิสุทธิคุณ	เจ้าคณะอำเภอหางดง
๓. พระครูสุจิตบุญญาภรณ์	เจ้าคณะอำเภอสารภี
๔. พระครูโกศลธรรมวิชัย	เจ้าคณะอำเภอสันทราย
๕. พระครูวิมลญาณประยุต	เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง
๖. พระครูวิสิฐสีลาภรณ์	เจ้าคณะตำบลป่าแดด
๗. นายอุบลพันธ์ ชันผณี	ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่
๘. นายณัฐพล วงศ์อ้าย	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ สนง.พศ. เชียงใหม่
๙. นางพวงพะยอม ห่านวงษา	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๑๐. นางสาวเกษสุตา ต.เจริญ	ผอ.กลุ่มอำนวยการและกลุ่มงานพระพุทธศาสนา
๑๑. นางพัชรินทร์ แก้วใส	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

๑๒. นางสาวกัลยาณี ปิยะชัยมงคล	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
๑๓. นายธนมิตร์ แสงอิน	ไวยาวัจกรวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง
๑๔. นายสมักร ปินยศ	พนักงานขับรถวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง
๑๕. นายอรุณ ศรีวิชัย	มัคนายกวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง

๑.๘.๓ เครื่องมือในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัย โดยศึกษาเอกสารวิชาการและจากงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักภาวะผู้นำใน ๖ ด้านโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ
๓. สร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย
๔. เสนอร่างเครื่องมือต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ จำนวน ๓ ชุด ดังต่อไปนี้

ชุดที่ ก แบบสัมภาษณ์สำหรับสัมภาษณ์พระเดชพระคุณพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

ชุดที่ ข แบบสัมภาษณ์สำหรับสัมภาษณ์ รองเจ้าคณะจังหวัด/เจ้าคณะอำเภอ/เจ้าคณะตำบล/เจ้าอาวาส

ชุดที่ ค แบบสัมภาษณ์สำหรับสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่สนองงานและพุทธศาสนิกชน

๑.๘.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ข้อมูลที่จัดเก็บรวบรวมในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทประกอบไปด้วย

(๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

คือการเก็บข้อมูลภาคสนามหรือจากพื้นที่ ที่ทำการวิจัย ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้เพราะการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสนทนา ด้วยเทปบันทึกเสียง ทั้งนี้ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

คือการเก็บข้อมูลเอกสาร (Documentary) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย นโยบาย แผนงาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ รายงานวิจัย

บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ ตลอดจนรายงานการประชุมต่างๆของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันจะทราบถึงปัจจัยและบริบทของภาวะผู้นำใน ๖ ด้าน ของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะ ด้านการปกครอง

๑.๘.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมเกิดจากการประมวลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนา

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑ แนวทางภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
- ๒ เป็นแนวทางให้ผู้นำได้นำข้อค้นพบที่จะได้จากงานวิจัยมาปรับปรุงภาวะผู้นำให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น
๓. ได้แนวทางภาวะผู้นำต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ต่อไป